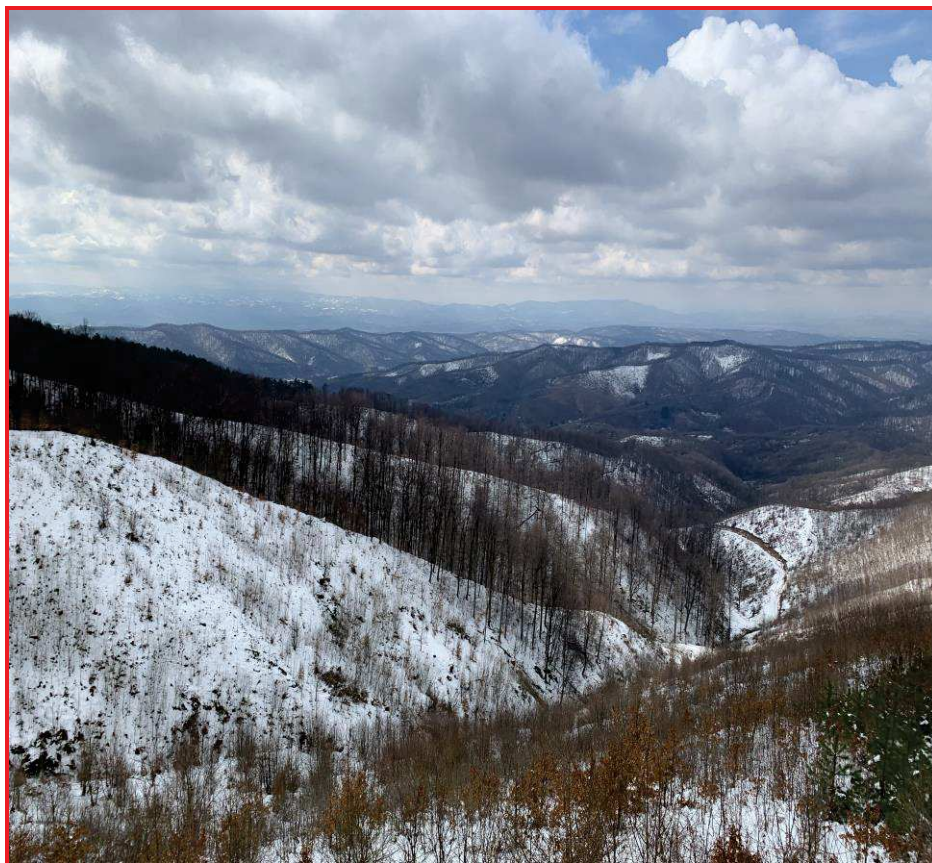

ШГ „Борања” Лозница
Број: 4249
Датум: 15.12.2023. године

ПРЕДЛОГ ПЛАНА УПРАВЉАЊА
ПРЕДЕЛОМ ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА „ПЛАНИНА ЦЕР“
за период 2024 - 2033. године

Садржај

Редни број поглавља	Назив	Број стране
	Увод	3
1.	Приказ главних природних и створених вредности и природних ресурса ПИО „Планина Цер”	7
2.	Оцена стања животне средине ПИО „Планина Цер”	18
3.	Преглед активности, делатности и процеса који представљају факторе угрожавања ПИО „Планина Цер”	24
4.	Дугорочни циљеви заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПИО „Планина Цер”	27
5.	Анализа и оцена услова за остваривање дугорочних циљева заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПИО „Планина Цер”	35
6.	Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности ПИО „Планина Цер”	38
7.	Приоритетни задаци научноистраживачког и образовног рада ПИО „Планина Цер”	40
8.	Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу ПИО „Планина Цер”	41
9.	Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта у ПИО „Планина Цер”	44
10.	Активности на промоцији вредности ПИО „Планина Цер”	53
11.	Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на заштити, очувању и унапређењу и одрживом развоју ПИО „Планина Цер”	54
12.	Сарадња са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности на подручју ПИО „Планина Цер”	56
13.	Динамика и субјекти реализације Плана управљања ПИО „Планина Цер”	58
14.	Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршење поверених послова управљања ПИО „Планина Цер”	62
15.	Фото документација: Завод за заштиту природе Србије, ЈП „Србијашуме“	

УВОД

Влада Републике Србије, у складу са Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/20, 91/10-исправка, 14/16, 95/18-др.закон и 71/21), донела је Уредбу о проглашењу Предела изузетних одлика „Планина Цер“ („Службени гласник РС“, број 54/30.06.2023. године).

Истом Уредбом, Влада Републике Србије за Управљача проглашеним заштићеним подручјем именовала је ЈП „Србијашуме“ Београд. Послови непосредног управљања на терену спроводиће се преко Шумског газдинства „Борања“ Лозница, Шумске управе Шабац.

Предео изузетних одлика „Планина Цер” је заштићено подручје од међународног, националног, односно изузетног значаја и сврстано је у I категорију заштите. Налази се на територији града Лознице, на катастарским општинама Доњи Добрић, Јадранска Лешница, Јошева, Каменица, Лешница, Милина, Ново Село, Текериш, Трбосиље и Чокешина и града Шапца, на катастарским општинама Бела Река, Десић, Двориште, Петковица, Радовашница и Румска.

Планина Цер поседује бројне природне и културне вредности. Цер је типична хорстна планина, настала утискивањем гранита током палеозоика и оваква разноврсна геолошка грађа условила је висок степен предеоне и биолошке разноврсности. Планина Цер као јединствено шумовито подручје северозападне Србије добила је име по, некада, широко распрострањеним и густим церовим шумама.

Планина Цер као најистуренија острвска планина јужног обода Панонског басена, са највишим врхом Шанчина (689 m), стављена је под заштиту како би се: очувало 413 биљних таксона, од којих 131 врста има национални и међународни значај, и то крвавац (*Hypericum androsaemum*), пет врста орхидеја (заврата бела - *Cephalanthera longifolia*), калужњарка (*Epipactis helleborine*), остружница, шилореп (*Limodorum abortivum*), кађунак, салеп (*Orchis morio*) и вимењак (*Platanthera bifolia*), 29 врста дрвећа, од чега је 12 са списка реликтних, ендемичних, ретких и угрожених; ксеротермне климатогене заједнице храстова сладун (*Quercus farnetto*), цер (*Quercus cerris*), китњак (*Quercus petraea*) и граб (*Carpinus betulus*), седам врста водоземаца (шест врста строго заштићене) и осам врста гмизаваца, односно четири врсте строго заштићене: даждевњак (*Salamandra salamandra*), алпски мрмољак (*Ichthyosaura alpestris*), барска корњача (*Emys orbicularis*), белоушка (*Natrix natrix*), рибарица (*Natrix tessellata*) и др.), специфичне степске врсте (пољска волухарица (*Microtus arvalis*), зец (*Lepus europaeus*) и ласица (*Vulpes vulpes*)) и идентификовано је као међународно значајно подручје за птице ИВА017 (*Important Bird Area*) са најзначајнијим врстама: сеоски детлић (*Dendrocopos syriacus*), шумска шева (*Lullula arborea*), руси сврачак (*Lanius collurio*), ћук (*Otus scops*), зелена жуна (*Picus viridis*) и средњи детлић (*Leipicus medius*).

Значај Цера огледа се у разноврсности културно-историјског наслеђа које датира још од периода праисторије, односно бронзаног и гвозденог доба, па све до савременог доба. На темељима праисторијског насеља изграђено је римско утврђење Тројанов град који потиче из касног III века н.е. Идући ка западу, у срцу планине, пронађени су остаци још једног римског утврђења из IV века тзв. Косанин град, а даље гребеном Цера налази се рановизантијско утврђење Видојевица или Видин град, које је изграђено током IV века. Ови градови су некада били повезани римским путем. У IV веку, у близини Тројановог града, изграђено је византијско утврђење Коњуша, које је 1975. године, проглашено за Споменик

културе од изузетног значаја. У границама ПИО „Планина Цер“ налази се и манастир Радовашница, који потиче из XV века.

Површина ПИО „Планина Цер“ износи 6.259, 62 ha, од чега је 3.883,04 ha (62,03%) у државном власништву, 1.567,11 ha (25,04%) у приватном власништву и у јавном власништву, 809, 47 ha (12,93%).

На подручју ПИО „Планина Цер“, успостављени су режими заштите II и III степена.

Режим заштите II степена, површине 1.542,54 ha (24,70% површине ПИО „Планина Цер“), обухвата локалитете: „Видојевица“ (240,13 ha), „Гребен Цера“ (947,43 ha), „Косанин град“ (44,74 ha) и „Тројанов град-Коњуша“ (310,24 ha).

Режим заштите III степена, површине 4.717,08 ha (75,30% површине ПИО „Планина Цер“), обухвата преостали део заштићеног подручја који није обухваћен режимом заштите II степена.

Правни основ за израду Плана управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024-2033. године (у даљем тексту: План управљања) је члан 68. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“ број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 95/18-др.закон и 71/21) и члан 8. Уредбе о проглашењу Предела изузетних одлика „Планина Цер“ („Службени гласник РС“ број 54/2023).

План је урађен у складу са:

- ✓ Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 95/18.- др.закон и 71/21);
- ✓ Законом о водама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 101/16);
- ✓ Законом о шумама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 89/15 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04, 36/09, 36/09.- др.закон, 72/09, 43/11, 14/16, 76/18 и 95/18 - др.закон);
- ✓ Законом о дивљачи и ловству („Службени гласник РС“, број 18/10 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр. 128/14 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити од пожара („Службени гласник РС“, број 111/09, 20/15, 87/18 и 87/18-др.закон);
- ✓ Уредбом о еколошкој мрежи („Службени гласник РС“, број 102/07);
- ✓ Просторним планом Републике Србије 2010-2014-2020 („Службени гласник РС“, број 88/10);
- ✓ Просторним планом града Шапца („Службени лист града Шапца и општина: Богатић, Владимирци и Коцељеа“, број 7/2012 и 23/2018-др.одлука);
- ✓ Просторним планом града Лознице (2012). „
- ✓ Студијом заштите Предела изузетних одлика „Планина Цер“ (Завод за заштиту природе, 2019);
- ✓ Условима заштите природе за израду Плана управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024-2033. године (акт број 353-02-3261/2023-04/26.09.2023. године издат од стране Министарства заштите животне средине);

- ✓ Водним условима за израду Плана управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024-2033. године (акт издат од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Републичке дирекција за воде);
- ✓ Водопривредном основом Србије („Службени гласник Републике Србије“, број 11/02);
- ✓ Стратегијом управљања водама на територији Републике Србије до 2034. године („Службени гласник Републике Србије“, број 3/17);
- ✓ Основом газдовања шумама за Газдинску јединицу „Цер-Видојевица“ (2023-2032. године) у Подрињско-колубарском шумском подурчју (ШГ „Борања“ Лозница).
- ✓ Ловном основом за ловиште „Цер“ (2021-2031. године), којим газдује ЈП „Србијашуме“;
- ✓ Ловном основом за ловиште „Мачковац“ (2021-2031. године), којим газдује ловачко удружење „Видојевица“ из Лешнице;
- ✓ Ловном основом за ловиште „Јадар“ (2021-2031. године), којим газдује ловачко удружење „Гучево“ из Лознице;
- ✓ Ловном основом за ловиште „Милошевац“ (2021-2031. године), којим газдује ловачко удружење „Слога“ из Липолиста;
- ✓ Ловном основом за ловиште „Јасиковачка река“ (2021-2031. године), којим газдује ловачко удружење „Цер“ из Вољуја;
- ✓ Привременим програмима газдовања шумама сопственика за град Шабац и град Лозница.

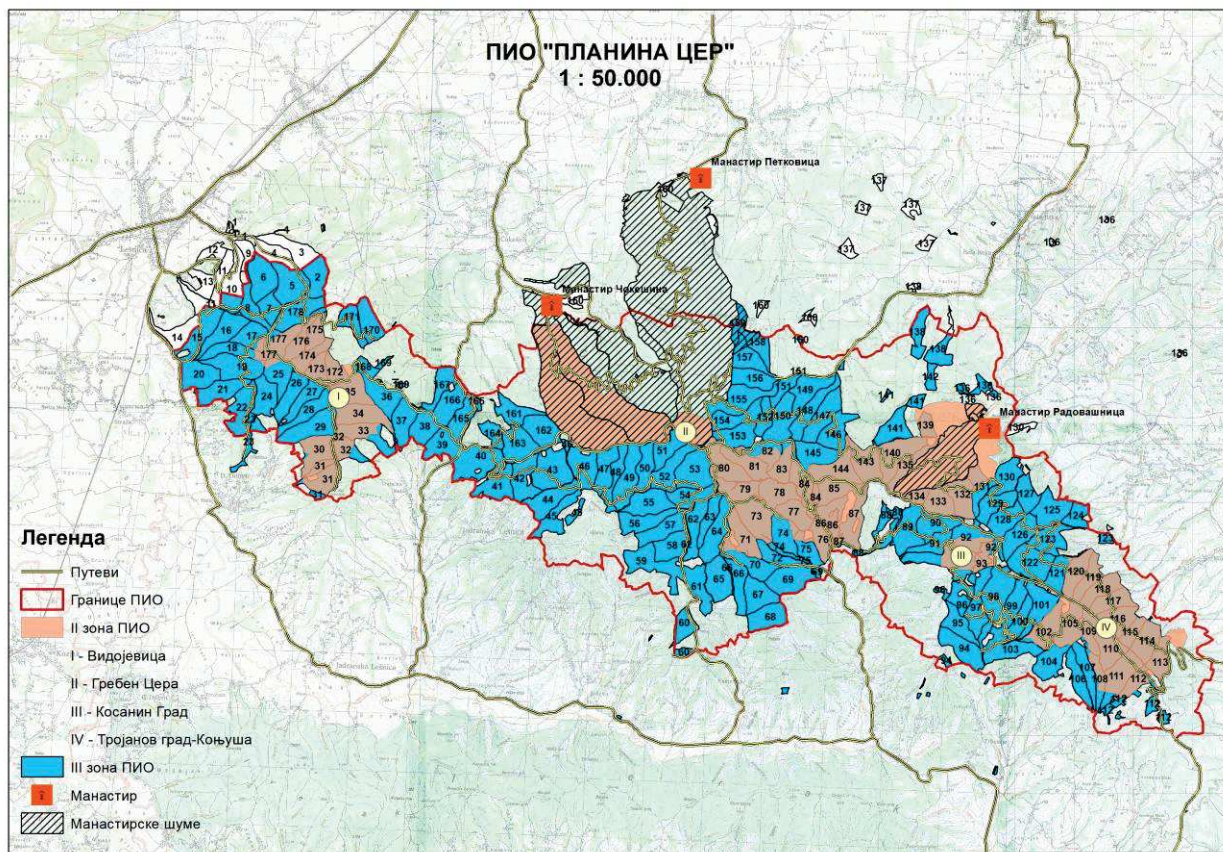
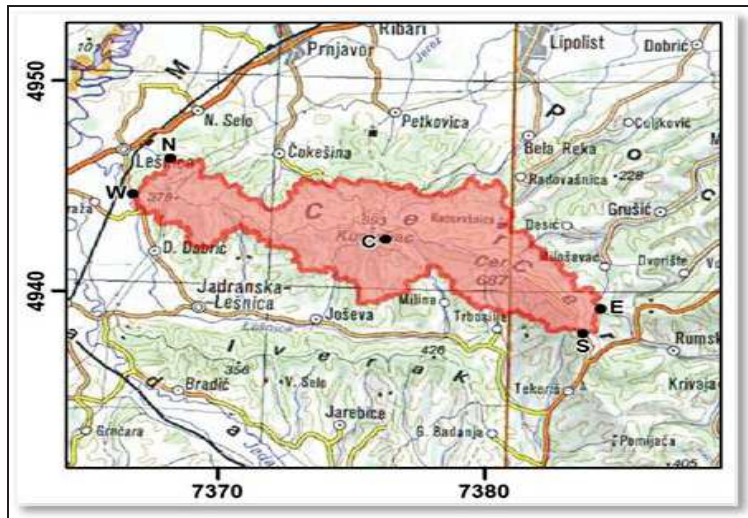
Према Закону о заштити природе план управљања заштићеним подручјем је документ којим субјекат задужен за управљање заштићеним подручјем планира: мере и активности заштите, очувања, унапређења и коришћења заштићеног подручја; смернице и приоритете за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја, као и развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

Управљач доноси план управљања за период од десет година, на који сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине, по претходно прибављеним мишљењима министарстава надлежних за послове науке, просвете, туризма, просторног планирања, водопривреде, рударства, пољопривреде, шумарства и финансија (члан 8. Уредбе о проглашењу ПИО „Планина Цер“).

План управљања се остварује кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, организациони и материјално-финансијски услови њиховог извршења.

Предходна заштита

На простору Предела изузетних одлика „Планина Цер“ налази се заштићено природно добро Непокретно културно добро „Комплекс манастира Радовашница“, које је заштићено на основу Одлуке о проглашењу комплекса манастира Радовашница за непокретно културно добро-споменик културе и стављању под заштиту њене околине, број 020-109/92-01, СО Шабац.

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТОРОНИХ ВРЕДНОСТИ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1.1. Главне природне вредности

1.1.1. Геолошке одлике

У ПИО „Планина Цер“ најраспрострањеније су творевине палеозојске старости које, према геотектонској подели, припадају савској зони, најмлађој зони Унутрашњих Динарида.

Најстарије стене откривене су у југоисточном делу ПИО „Планина Цер“, у уској зони око Тројановог града и представљене су кварцним пешчарима, конгломератима и бречама девонске старости. Основна карактеристика ове серије је смењивање пешчарских и аргилитских стена.

У западном и северном делу ПИО „Планина Цер“ налазе се нерашчлањени девонско-карбонски пешчари, аргилофилити и филити. Ова јединица има велико распрострањење и налази се у зонама око Видојевице, јужно од села Петковица, као и у уском појасу који повезује Чокешину са Јадранском Лешницом.

Планина Цер представља интрузивни комплекс гранитоидних стена. Јасно су изражене две фазе настанка ових гранитоида. Прву, главну, фазу представљају гранитоиди који су испробијани аплитоидним и турмалинским гранитима друге фазе и жичаним пратиоцима.

Подручје ПИО „Планина Цер“ налази се у геотектонској јединици вишег реда унутрашњим Динаридима. То је пространа област која се пружа од Словеније, преко Хрватске и босне гд епрелази у западну Србију и одатле преко југозападне Србије и Косова и Метохије се наставља у Македонију и Грчку.

У унутрашњим Динаридима присутне су структурно-фацијалне зоне, које су имале своју посебну палеогеографску и тектонску еволуцију, тако да се ПИО „Планина Цер“ налази у подручју савске зоне.

Као посебна структурна јединица савске зоне издваја се хорст Цера. Гранитоидни масив Цера представља доминантну тектонску структуру ове области. Изграђен је од девонско-карбонских шкриљаво-пешчарских стена у које је утиснут гранитски масив са контактано-метаморфним ореолом. Хорст Цера ограничавају два маркантна раседа и то су расед Текериша и расед Десића. Расед Текериша је јасно изражен на јужним падинама Цера, одакле се пружа ка западу ограничавајући хорст Цера на југу. Правац пружања оовг раседа је ЗЈЗ-ИСИ, западно од Текериша је маскиран млађим неогеним седиментима. Расед Десића изражен је између Десића и Грушића на североисточним падинама Цера. Пружа се правцем СЗ-ЈИ и ограничава хорст Цера са северне и североисточне стране.

1.1.2. Геоморфолошке одлике

Планина Цер је најсевернија острвска планина јужног обода Панонског басена у Србији. Са Видојевицом (379 m) и Иверком (Дебели рт, 426 m), који је одвојен потолином Лешнице, Цер у геотектонском смислу представља јединствену целину, заузимајући површину од приближно 160 km² (Грчић и Грчић, 2003).

Милионима година планина Цер је била острво Панонског мора, тако да су на обронцима Цера наталожене значајне наслаге језерских седимената. Еродирањем неогенских седимената огољени су „поцерски“ шкиљци и кречњаци, који прстенасто уоквирују интрузију ексхумирани плутонит Цера (Грчић и Грчић, 2003).

Поцерски мерокрас развијен је у карбонатним стенама североисточне подгорине Цера. Од крашких облика овде се јављају вртаче и јаме. На јужним падинама Цера које се одводњавају ка реци Лешници, развијени су интензивни процеси ерозије, што је довело до потпуног огољавања терена (Грчић и Грчић, 2003). Тако је јужно од Мирковаче (448 m), испод Станића брда, забележена појава облика типичних за „бед-лендс“.

Северне падине Цера су благе и малих падова, јужне су нешто стрмије, што му даје асиметричан изглед. Масив Цера је неправилна елипса, упоредничког правца пружања, дужине око 25, а просечне ширике 5 km. Главно било је уравњено и са њега се издижу висови: Цер (687 m), Бркинац (652 m), Тројан (605 m) и Кумовац (603 m), (Грчић и Грчић, 2003).

Заравни од 410-445 m.н.в и 500-530 m.н.в: Коњушица, Бобија, Плешевица, Тодоров Рт и Оштре Чуке, прстенасто опасују главно било Цера са севера. У гранитима (и у другим отпорним стенама) уочавају се преседлине, које сведоче о значајној постабразионој флувијалној ерозивној активности (Грчић и Грчић, 2003).

Изворишни краци притока Дрине, Саве, Колубаре и Јадра усекли су живописне долинице у шумовитим падинама Цера и разделили га у заравњене косе. Развођа речица, које су дисецирале планинске стране, представљају мања-секундарна била. Мрежа токова подсекла је главно било Цера, преобраћајући га у денивелирану заталасану раван са главицама и преседлинама (Марковић, 1963).

1.1.3. Хидролошке одлике

Планина Цер, са највишим врхом Шанчина (689 m), представља хидрографско чвориште северозападне Србије. Ка западу и југу воде отичу реком Лешницом ка сливу реке Дрине. Северне и источне падине Цера отичу ка сливу Саве: Трновица, Стражарница, Бела вода, Сандуковац и Нечаја – Јерезом; Бела река, Радовашничка река и Мутник – Камичком; Рупље, Дринска река, Косаревац и Милошевица – Думачом и Церска река – Добравом. Крајњи југоисточни делови заштићеног подручја одводњавају се реком Церницом ка Јадру.

Климатске прилике, односно падавине и температуре, као и специфична геолошка грађа условили су да масив Цера карактерише изванредан број извора, али су они најчешће слабе до средње издашности. Познати су: Добра вода (слив Милинске реке), Змајевац (слив Беле реке), Липова вода (слив Липовица), Водице и Дејановац (слив Церске реке) и др. За већину сеоских насеља, ови извори представљају основу снабдевања пијаћом водом.

1.1.4. Педолошке одлике

Ниже подручје Цера налази се претежно у зони лесивираних и смеђе лесивираних земљишта (према истраживањима Симића, 1964 и 1965). Илимеризована (лесивирана) земљишта се надовезују на слој гајњача, а условљена су већом количином талога. Граница између гајњача и лесивираних земљишта налази се у централној Србији, а западно од ове границе преовлађују лесивирана земљишта.

На простору планине Цер срећу се следећи типови земљишта: хумусно - силикатно (ранкер) земљиште, смеђе-кисело земљиште, смеђе или меризовано (лесивирано) земљиште, псеудоглеј, еутрично смеђе земљиште (гајњача).

Параподзоласта (псеудоглеј) земљишта образована су на равним терасама и брежуљкастом терену који чини прелаз од равних и благо заталасаних површина ка брдовито-планинским деловима подручја. Услови под којима се образује параподзол су раван до благо заталасан или брежуљкаст терен на коме је успорено или онемогућено отицање атмосферских талоба. Овај тип земљишта распрострањен је на подручју таласасте Поцерине и Цера. Генезу овог земљишта условили су карактеристичан брежуљкаст рељеф, средње умерена клима, падавине преко 650 mm годишње и матични супстрат од седимента квартарног порекла и плеистоценских песковитих иловача и глина.

Смеђе кисело земљиште на граниту и гранодиориту. Смеђа боја, скелетоидност, киселост матичног супстрата и њихов минеролошки састав у највећој мери одређују његове карактеристичне морфолошке особине. Смеђе кисело земљиште обично је лаког песковитог, ређе глиновитог састава, добро аерисано и релативно добрих водних особина. У целини узевши, ово су земљишта високих потенцијалних могућности и карактеристична су за шумске просторе на Церу и Видојевици.

1.1.5. Флористичке и вегетацијске одлике

На подручју планине Цер забележено је 413 биљних таксона и од тога је 131 врста која имају национални и међународни значај.

На националном нивоу, заштита великог броја биљних врста спроводи се према *Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива* („Службени гласник РС“, бр. 05/10, 47/11, 32/16 и 98/16). Овим законским актом обухваћено је 46 биљних таксона са заштићеног подручја у категорији заштићених врста. Строго заштићене врсте биљака нису евидентирани.

Други правни акт којим се врши заштита биљака, као и одређен вид контроле над њиховим „кретањем“ је *Правилник о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама* („Службени гласник РС“, бр. 99/09 и 6/14). Њиме су обухваћене све врсте које се налазе у *Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива*. Орхидеје овог подручја (има их 5), као и висибоба се наводе и на ЦИТЕС конвенцији. Све ове врсте је забрањено комерцијално експлоатисати на територији Србије, док су за њихов увоз и транспорт потребне одговарајуће дозволе.

Међу 46 „заштићених“ дивљих врста (према *Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива*), 33 врсте су обухваћене и *Уредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне* („Службени гласник РС“, бр. 31/05, 45/05, 22/07, 38/08, 9/10 и 69/11) и њихово сакупљање је могуће уз одређене услове и према годишњем контингенту који се одобрава од стране Завода за заштиту природе Србије, Покрајинског завода за заштиту природе и надлежног министарства. Сакупљање преосталих 13 таксона из ове групе није дозвољено.

На „Прелиминарној Црвеној листи флоре Србије“, која представља полазни основ за предлагање заштите врста, налази се 9 таксона. Ту су обухваћени ретки, угрожени и рањиви таксони биљака на територији Републике Србије.

На подручју ПИО „Планина Цер“ забележене су и међународно значјне врсте биљака на чију заштиту се примењују одредбе националног и европског законодавства. Од свих европских прописа који се односе на очување ретких и угрожених биљака и њихових станишта, највећи значај има Директива о стаништима. На три додатка ове Директиве укупно је наведена 641 врста и подврста васкуларних биљака са подручја Европе. Од тог броја у Србији је забележено 66 врста, односно 37 врста и два рода. За врсте које се наводе у Додатку 2 Директиве, Србија тек треба да пропише мере управљања, односно да издвоји Натура 2000 подручја. На простору Цера нема таквих врста али су забележене две врсте са Додатка 5 ове Директиве и то су висибоба *Galanthus nivalis* и оштролисна кострика *Ruscus aculeatus* за које се могу прописати управљачке мере у случају да се сакупљају из природе или експлоатишу на начин који проузрокује опасност за њих. Од држава чланица се захтева да извештавају о статусу таквих врста и о мерама које су предузете за њихово очување. Бројност популација ових врста на Церу није велика али је значајно то да не постоји ни традиција њиховог сакупљања, односно нема угрожавања.

На „Европској црвеној листи васкуларне флоре“ (European Red List of Vascular Plants) са статусима угрожениости, а према критеријумима IUCN-а из 2011. године, публиковане од стране Европске комисије (Bilz et al. 2011), на Церу је забележено 89 врста од укупно 483 врсте са ове листе колико их има у Србији (Прилог бр. 3). Подељене су у три категорије: три врсте су „скоро угрожене“ (NT – Near Threatend - таксони који нису одређени као зависни од заштите, али се налазе близу категорије осетљивих), 82 су у категорији „последња брига“ (LC- Least Concern - таксони који нису одређени као зависни од заштите ни као скоро угрожени али би се у будућности могли наћи међу угроженим таксонима Европе) и четири таксона за које „нема довољно података“ (DD - Data Deficient – недостају адекватне информације о распрострањењу и стању популација). На Европској црвеној листи се осим категорије угрожених таксона за које је процењено да су на Европском нивоу угрожени, налазе и одабрани сродници најзначајнијих културних биљака („selected priority crop wild relatives“) који су значајни као дивљи сродници и акватичне врсте.

Кострика - *Ruscus aculeatus* (фото М. Николић, Завод за заштиту природе Србије)

Фитогеографски подручје Цера припада илирској провинцији балканског подрегиона средњеевропског региона (Стевановић, 1992). На развитак и садашње стање вегетације Цера утицали су различити фактори као што су разноврсни облици рељефа, клима, утицај човека и др. Шумска вегетација на подручју ПИО „Планина Цер“ припада углавном појасу храстових и букових шума.

Шумске брдске букве заузимају највеће површине на Церу. Најзначајнија заједница на целом подручју је **шума букве са крвавцем** (*Hypericum androsaemum*) и ради се о најмезофилинијој варијанти букових шума у Србији. Ове шуме се јављају на најмезофилнијим стаништима у зони храстова углавном на надморским висинама између 350 и 600 m, на местима са великом влажношћу ваздуха и малим колебањем еколошких фактора. Заједнице се развијају углавном на дубоким смеђим киселим земљиштима. Сенка букових стабала обезбеђује овој врсти довољно влаге што јој омогућава да расте и правилно се развија. Поред букве, од дрвећа значајније учешће има и китњак (*Quercus petraea*), а са мањим бројностима се јављају дивља трешња *Prunus avium* и брдски брест *Ulmus montana*. Спратови жбуња и приземне флоре су углавном добро развијени и бујни - изграђени углавном од врста *Evonymus latifolia*, *Sambucus nigra*, клокочика - *Staphylea pinnata*, *Ruscus hypoglossum*, *Arum maculatum*, *Aruncus silvestris*, *Asperula odorata*, *Athyrium filix-femina*, *Cardamine trifolia*, *Carex sylvatica*, *Circaea lutetiana*, *Melittis melissophyllum*, *Nephrodium filix-mas*, *Salvia glutinosa*, *Scrophularia nodosa*, *Viola silvatica* и др.

У зависности од других врста које доминирају у приземном спрату забележене су још букове шуме са:

- ✓ врстама фам. *Polypodiaceae* (папрати). Одликује се појединачним стаблима букве висине до 25 m и пречника до 70 cm. Ова фитоценоза је нашла уточиште на заклоњеним стаништима. Земљиште припада типу смеђих киселих земљишта.
- ✓ врстом *Asperula odorata* (лазаркиња). Чини основу букових шума јер је по пространству доминирајућа фитоценоза на Церу. Нису густе састојине већ поприлично проређене.
- ✓ *Epimedium alpinum* (девет југовића). Ређе распрострањене и заузимају нешто сувљу варијанту.
- ✓ вијуком (род *Festuca*). Северозападне експозиције, неистакнути положаји. Вијук у потпуности прекрива земљиште онемогућавајући развој других биљака. Букове шуме су проређене.
- ✓ бекицом (*Luzula pilosa*). Због отежаних услова (стрме падине и гребени великог нагиба) стабла букве ретко прелазе висину од 20 m. Изразито смеђе кисело земљиште. Забележено је укупно 14 врста биљака у приземном спрату.
- ✓ липом. Углавном падине које су довољно осунчане и топле. Земљиште је слабо кисело до кисело.
- ✓ китњаком. Фитоценоза орографски и едафски условљена (стрми нагиби и плитко земљиште) и буква не може максимално да се развија, те делом уступа место китњаку.
- ✓ маховинама. Доста честа на Церу. У спрату зељастих биљака доминирају маховине. Станиште је представљено широком падом, стрмим набором са врло дубоким олиготрофним земљиштем.

Храстове састојине везане су само за топле јужне експозиције и за специфична станишта, што указује да су оне орографски или едафски условљене.

По распрострањености, долазе одмах иза букових шума и јављају се у неколико асоцијација и то:

- ✓ са костриком (*Ruscus aculeatus*). Релативно повољне орографске и едафске прилике, хумусни слој лежи на матичном субстрату кога чине блокови гранита; киселе реакције а богато калијумом и азотом, сиромашно фосфором. Китњак овде достиже висину до 20 m.
- ✓ са врстом *Genisteta*. Сувља станишта са плићим земљиштем, пола метара дубине, киселе реакције. Изражени само спрат дрвећа и зељастих биљака, док спрата жбуња нема.
- ✓ шуме китњака и граба - појас ксеромезофилних китњакових и грабових шума Земљиште на овом станишту дубоко максималних један метар, киселе реакције. Фитоценозу карактерише изражена спратовност захваљујући повољним орографским условима.
- ✓ мезијске ацидофилне шуме китњака (*Quercus petraea*) на локалитетима: Манастирска коса Трајан, врх Видојевице, Кумовац Хајдучки Поток. Светле шуме, са склопљеним или готово потпуно склопљеним спратом дрвећа у коме својом бројношћу апсолутно доминирају китњак (*Quercus petraea*) или цер (*Quercus cerris*). У спрату жбунова доминирају изданачки примерци китњака и цера, а уз њих се јављају појединачно и *Rosa arvensis*, *Rubus hirtus*, *Betula alba*, *Fraxinus ornus*, *Carpinus orientalis* и др. Посебан печат овим заједницама у приземном спрату често дају веома бројни бусенови боровнице (*Vaccinium myrtillus*). Спрат зељастих биљака је обично добро развијен и флористички је релативно богат, а као најчешће врсте се јављају: *Synanchum vincetoxicum*, *Galium pseudoaristatum*, *Galium rotundifolium*, *Hieracium bauchinii*, *Hypericum perforatum*, *Poa nemoralis*, *Pteridium aquilinum*, *Brachypodium silvaticum*, *Calamintha vulgaris*, *Dactylis glomerata*, *Deschampsia flexuosa*, *Euphorbia amygdaloides*, *Festuca heterophylla*, *Galium aparine*, *Luzula forsteri* и др.
- ✓ церове састојине се јављају на висини од око 600 m. Шуме су генерално богате биљним врстама.
- ✓ шуме сладуна и цера нису широко распрострањене. Налазе се у нижем подручју на надморској висини до 300 m. Јавља се у две субасоцијације: са костриком (*Ruscus*). Претежно се налазе на Видојевици а знатно мање на Церу и са руњавицом (*Hieracium*). Ове шуме се налазе на свежијим стаништима него претходне асоцијације. Земљиште је киселе реакције, средње хумусно и релативно мало снабдевено хранљивим материјама. Сиромашнија биљним врстама будући да је слабо изражен спрат жбуна.

1.1.6. Фаунистичке одлике

На подручју ПИО „Планина Цер“ евидентирано је седам врста водоземаца, од чега су шест врста строго заштићене и осам врста гмизаваца од чега су четири врсте строго заштићене на основу националног законодавства. Неке од строго заштићених врста су: даждевњак *Salamandra salamandra*, алпски мрмољак *Ichthyosaura alpestris*, барска корњача *Emys orbicularis*, белоушка *Natrix natrix*, рибарица *Natrix tessellata* и др.

Подручје планине Цер је од 2000. године идентификовано као међународно значајно подручје за птице ИВА017 (Important Bird Area). Врсте које су номинирале подручје Цера за ИВА подручја су: сеоски детлић *Dendrocopos syriacus*, шумска шева *Lullula arborea*, руси сврачак *Lanius collurio*, ћук *Otus scops*, зелена жуна *Picus viridis* и средњи детлић *Leipicus medius*. У границама ИВА подручја је забележено око 130 врста, али на основу свих досадашњих података фауна птица заштићеног подручја подручја износи 119 врста птица.

Подручје ПИО „Планина Цер“ стално или повремено настањује око 38 врста сисара. Врсте сисара које су присутне на Церу су карактеристични становници подобласти европских шума и то су врсте релативно широког распрострањења. Као нешто специфичније степске врсте издвајају се пољска волухарица, зец и ласица.

Планински мрмољак (*Ichthyosaura alpestris*) (фото: Р. Ајтић, Завод за заштиту природе Србије)

1.1.7. Предеоне одлике и створене вредности

На северозападу Србије, окружен Мачвом, Поцерином и Јадром, поносно се пружа издужени венац Цера, најистуренија острвска планина јужног обода Панонског басена у Србији. По доминантности положаја, разноврсној геолошкој грађи, разуђеном рељефу, богатству биљног и животињског света, лепоти предеоног лика, као и значајним културним и историјским обележјима, Цер представља изузетно вредну планинску целину.

Средишњи део планине чини скоро зарављено планинско било упоредничког правца пружања, дужине око 15 km. Северне падине се благим нагибима спуштају до плодне мачванске равнице, док се јужне одликују већим падовима, испресецање су речним токовима Јошевице која се улива у Лешницу, као и Милинске реке. Лешница и Милинска река чине природну границу између Цера и Иверка.

Посебно је интересантна долина Милинске реке. Она је у горњем току, због изразите дисекције рељефа, оштрих теренских форми и великих нагиба, усекла стрму и живописну долину. Долинске стране су обрасле лишћарским шумама, претежно буковим.

На Церу се налази сложена мрежа шумских екосистема коју чине храстове, букове и мешовите шуме. Северне и источне падине су влажније и богатије шумском вегетацијом, док су јужне далеко оскудније, на појединим местима и без вегетације, па су изложене интензивној ерозији. На северним падинама, посебно су значајне, очуване и квалитетне манастирске шуме, старе и преко 200 година.

Предеоне одлике ПИО „Планина Цер“ (фото: Б.Перишић, ШГ Лозница)

Археолошким истраживањима је утврђено да су на подручју ПИО „Планина Цер“, на источним падинама, пронађени остаци насеља из периода праисторије (бронзаног и гвозденог доба). На темељима тих насеља, касније су изграђена римска утврђења.

У III века н.е. изграђено је римско утврђење Тројанов град чији се остаци налазе недалеко од Шанчина, највишег врха Цера. Идући ка западу, у срцу планине, пронађени су остаци још једног римског утврђења из IV века чије је име Косанин град. Кула осматрачница са Косаниног града имала је визуелну комуникацију са Тројановим градом и била је у функцији одбране рударских насеља и рудника од пљачки. Фортификацијско утврђење Видојевица, односно Видин град, налазило се на само пар километара западно од Косаниног града. Ту је била осматрачница која је, такође чувала део римске територије. Ови градови су били повезани римским путем који је ишао венцем планине и чији делови и данас постоје.

У IV веку, у време варварских упада, односно након утврђивања северне границе источног римског царства, у близини Тројановог града, изграђено је утврђење Коњуша. Утврђење је поред контроле простора, имало за циљ и спречавање варварских продора на југ према византијским територијама у центру Балкана.

За време владавине Немањића на Церу се граде манастири Радовашница и Петковица. Манастир Радовашница први пут се помиње у турским пописима из 1600. године под именом Косаник (сматра се да је задужбина Драгутина Немањића). У старим записима се назива Храм св. Архангела Михаила и Гаврила на реци Радовашници. Црква се помиње први пут 1551. године. За време Турака је више пута паљена.

Путописац, Феликс Каниц је 1860. године обилазио шумовите пределе Поцерине и забележио: „У подножју Цера, у једном шумовитом кланцу, свио се прастари, 1799. године обновљен манастир Радовашница са црквом Арханђела Михаила“. Он даље пише да у цркви живе калуђер и свештеник и да манастир располаже са 131 ha ораница, шума и ливада.

Прича се да су у време Турака монаси Радовашнице имали привилегију да оснивају нове манастире и школу у којој су преписивали богослужбене књиге. Такође, у манастиру су боравиле избеглице из других манастира – братство манастира Хоново је носило са собом мошти светог великомученика Теодора Тирона. За узврат, монаси су се обавезали да у планини, око манастира, брину о гнездима соколова, да сакупљају младе соколове и дају Турцима да их обучавају за лов.

На падинама планине Цер и данас се могу видети трагови битке која је била велика српска али и савезничка победа над Аустроугарском у Првом светском рату. Битка је вођена од 15. до 19. августа 1914. године, под командом војводе Степе Степановића. Тада је јуначки погинуло 2.107 српских војника. У сећање на Церску битку, 1928. године, у селу Текериш (које није у обухвату заштићеног подручја), подигнут је споменик са спомен костурницом посвећен Церским јунацима. Споменик је направљен од гранита, на врху је орао који у кљуну држи лаворов венац, симбол моћи и победе. Речи на споменику „*Ваша дела су бесмртна*“ описују захвалност и понос према српским ратницима.

Главне створене вредности

На подручју ПИО „Планина Цер“ налазе се споменици културе од посебног културног значаја и велике историјски вредности и то:

Комплекс Манастира Радовашница (*утврђено непокретно културно добро*) потиче са почетка XV века. Споменичка својства поседују: храм св. Арханђела Михаила и Гаврила са археолошким остацима старих објеката, гробље и вајат. Помиње се први пут 1551. године. Црква св. Арханђела датирана је на почетак XV века, подигнута је на темељима старијег храма. За време Турака била је паљена. Последњи пут је обновљена 1929. године. Манастир је 1941. године миниран и порушен. Археолошка ископавања основне цркве и делова живописа указују на архитектуру моравског стила. Вајат је саграђен од храстовине и представља добро очуван објекат народног градитељства.

Археолошко налазиште Коњуша (*споменик културе*) рановизантијско утврђење, изграђено после варварских упада током IV и V века. Са ровом и три куле представља веома значајан пример фортификационе архитектуре тог времена. Налази се на важном стратешком положају, на северним узвишењима планине Цер, на месту на коме се веома лако може контролисати долина Саве и Срем. Облик утврђења је подређен конфигурацији терена користећи све његове предности. Данас је тешко пронаћи остатке овог објекта, јер су потпуно обрасли високом вегетацијом.

Археолошко налазиште Тројанов град (*споменик културе*). Тројанов град је имао издужен елипсаст облик, прилагођен терену. Пружао се по дужини косе. Сачувана је осмоугаона античка кула до висине од 5 m. Пречник куле износи 9 m. Ово утврђење је бранило прилаз са северозападне стране. Археолошким истраживањима је утврђено да су кула и део фортификације подигнути преко старијег праисторијског утврђења које је имало камене бедеме. На основу налаза керамичких посуда овде се одвијао живот у периоду од III до V века. Данас је могуће видети остатке некадашњег одбрамбеног зида до којег се стиже добро обележеним шумским путем.

Археолошко налазиште Видојевица (*споменик културе*) рановизантијско утврђење, изграђено током IV века. Имало је кружну основу са две куле.

Археолошко налазиште Косанин град је рановизантијско утврђење изграђено током IV века. Остаци некадашњег одбрамбеног зида налазе се у близини планинарског дома на Липовим водама.

Археолошко налазиште Тројанов град (фото: Б.Перишић, ШГ Лозница)

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Заштићено подручје Предео изузетних одлика „Планина Цер“ спада у зоне очуване природе. Квалитет животне средине је задовољавајући што је резултат његовог периферног положаја у односу на градске и привредне центре. У непосредној околини не постоје значајни загађивачи воде, земљишта и ваздуха. Од привредних активности, у великој мери су заступљене оне традиционалне, базиране на коришћењу локалних природних ресурса. Проблеми који се јављају су углавном микролокацијске природе.

Актуелни и потенцијални фактори угрожавања

1. Рударство

На простору ПИО „Планина Цера“ нема активних рударских објеката, постоји неколико мањих каменолома - „позајмишта“ чији камен је коришћен за насипање шумских путева. Иако су ови простори мали, било каква активност на проширењу ових копова нарушила би природне и предеоне вредности овог подручја. Такође, на целој планини налази се велики број ручно прављених раскопа у пегматитским жицама, где љубитељи минерала покушавају да пронађу крупне примерке берила, турмалина и чађавца.

Треба напоменути да скоро цело подручје планине Цер налази се у обухвату истражног поља чији циљ је откривање и утврђивање резерви литијума и бора на овом подручју. С обзиром на то да је у непосредној близини Цера пронађено највеће светско лежиште литијума, проналазак економски исплативих количина ових метала као и његова евентуална експлоатација довели би до потпуне девастације овог простора.

2. Шумарство

Заштићено подручје „Планине Цер“ обухвата: државне шуме Подрињско-колубарског шумског подручја, са којима газдује ЈП „Србијашуме“, ШГ „Борања“ из Лознице: шуме сопственика којима газдује предузеће „Манастирске шуме“ из Лознице, Шабачка епархија - Српска православна црква и шуме сопственика (физичка лица).

Шумским ресурсом се газдује на основу прихваћених стручних планова, програма и основа газдовања шумама, што пружа основу за потрајност и одрживост ове делатности, уз максимално умањење или елиминацију евентуалних негативних утицаја.

3. Водопривреда

Због свог положаја и грађе планина Цер представља хидрографско чвориште овог дела северозападне Србије. Климатске одлике, пре свега падавине и температуре и специфична геолошка грађа условиле су да масив Цера карактерише изванредан број извора, али су они најчешће слабе до средње издашности, међутим за околно сеоско становништво они представљају основу снабдевања пијаћом водом. Непланска каптирања, довела су до тога да на планини готови и нема слободних извора.

Непланско каптирање изворишта воде, исушивање мањих водних депресија и барица и њихово затрпавање уништава оваква станишта, чији опстанак је неопходан јер она представљају средину коју настањују водоземци и гмизавци.

4. Саобраћај

Изградња локалних путева и шумских путева ремети структуру станишта фауне и може да представља значајан угрожавајући фактор. Један од проблема је уклањање вегетацијског слоја, при процесу изградње пута, што доводи до брзе и трајне фрагментације станишта и изолације појединих делова популације (врста) у мале енклаве, што у дужем временском периоду може довести до изумирања. Ово се посебно односи на херпетофауну, јер ове животиње имају ограничену способност за миграције на већим раздаљинама или за насељавање других, мање нарушених подручја. Такође, уклањање вегетације може бити фактор угрожавања и неких од археолошких локалитета.

5. Туризам

Иако туризам у правом смислу те речи није развијен на овом подручју, свакако постоје бројни угрожавајући фактори.

Погрешно конципирани принципи развоја туризма, као и прекомерно присуство туриста на овом простору могу довести до разних типова загађења:

- ✓ одсуство система за пречишћавање отпадних вода из туристичко-угоститељских објеката и викенд објеката угрожава водотоке и земљиште;
- ✓ кретање моторизованих туриста повећава концентрацију издувних гасова и буку;
- ✓ камповање ван предвиђених површина, неконтролисано одлагање смећа и ложење ватре изазивају загађење земљишта;
- ✓ непланска и масовна градња објеката, саобраћајне и остале инфраструктуре може довести до нарушавања изворног изледа и аутентичних вредности природног пејзажа;
- ✓ интензивна туристичка кретања доводе до појачане, а врло често и неконтролисане потрошње воде за пиће и електричне енергије.

На Церу се одржава Enduro мото крос и том приликом се обележавају стазе пластичним тракама. Не уклањање трака одмах после трка, може представљати опасност за дивље животиње.

Да би се избегле грешке сличних планинских подручја и обезбедио одржив развој свих видова туризма, треба спречити неконтролисан и неуравнотежен развој туризма (изградња туристичких капацитета, урбанизације) без одговарајуће документације и неопходне претходно утврђене, односно изграђене инфраструктуре. Приликом уређења и изградње бициклических и пешачких стаза посебну пажњу обратити на очување биљног и животињског света и њихових станишта.

6. Биодиверзитет

Потенцијални фактори угрожавања постојеће фауне, флоре и вегетације, могу бити све оне активности које доводе до нарушавања или девастације постојећих екосистема и укупног екосистемског диверзитета.

Фрагилни и други ретки и осетљиви екосистеми показују најмању еластичност и отпорност на спољна дејства и било какви захвати у њима скоро по правилу доводе до њиховог нестанка.

Уклањање аутохтоне вегетације доводи и до измене у флористичком саставу измењене површине. У таквим случајевима често долази до фаворизовања врста високе еколошке пластичности, рудералне флоре или чак продора инвазивних врста са тешко сагледивим последицама.

Негативан утицај на природу има и одлагање отпада на дивљим депонијама, као и не одношење смећа у постављеним контејнерима. Сметлишта и депоније чврстог отпада представљају значајан фактор загађења, ако се узме у обзир да се штетне материје приликом разградње процеђују кроз тло што доводи до загађења земљишта, површинских и подземних вода.

7. Фауна водоземаца

Већина врста гмизаваца у Србији је, пре свега, угрожена због ограничених могућности адаптације на измењене услове станишта, тј. губитак, деградације или фрагментације станишта. Најзначајнијим узроцима нестанка/деградације станишта гмизаваца у Србији сматрају се пољопривреда, развој инфраструктуре, као и пренамена коришћења земљишта (стварање пољопривредних монокултура изградња стамбено-пословних објеката свих типова, спортско-рекреативних центара, изградња саобраћајница и др.).

До измене састава биљних и животињских заједница доводе и уништавања аутохтоних биогеоценоза, што је нарочито уочљиво на просторима стварања монокултурних пољопривредних простора и у случају плантажног узгоја шума. У овим, и сличним случајевима, долази до делимичног или потпуног нестајања великог броја биљних и животињских врста, са наглим порастом густине популације врста којим овакав, измењен, однос, у новоствореним вештачким екосистемима, одговара. Како гмизавци представљају добру индикаторску групу промене природом усклађених односа, у оваквим случајевима, најчешће долази до скоро потпуног нестајања, или значајне редукције, како броја врста тако и броја јединки по јединици простора.

Комбинација фактора угрожавања, као што су загађење воде, ваздуха и земљишта, ширење путне и железничке мреже, повећање нивоа буке и др. и ширење урбаних зона уништава велика подручја природних станишта и додатно се врши антропогени притисак на околне просторе.

У ову групу угрожавајућих фактора спада и стварање планских и „дивљих“ депонија, често на потпуно неодговарајућим локацијама. У заштићеном подручју, одлагање шута и другог грађевинског материјала, дугорочно гледано, може имати негативног утицаја на фауну водоземаца и гмизаваца. Такође, стихијско и непланско проређивање вегетације има негативног утицаја.

Осим нестанка, деградација и фрагментација станишта често доводе до изолације делова популација или читавих популација. Изолација за последицу може имати и постепени нестанак врста са неких од локалитета на којима је регистровано њихово постојање. Нестанак појединих врста гмизаваца за собом повлачи и нестанак других врста које су директно укључене у ланце исхране. Познато је да значајну карику у ланцима исхране птица и сисара имају водоземци и гмизавци, тако да би њиховим нестанком и ове групе организама претрпеле значајне промене густине и/или бројности популација. На читавом простору присутна је изражена фрагментисаност станишта.

Иако су загађења ваздуха, вода и земљишта изузетно раширена на подручју Србије, конкретних података о утицају на стање популација гмизаваца је веома мало. Када су у питању водени басени, једино је могуће претпоставити присуство хемијског загађења услед интензивног и неконтролисаног коришћења пестицида и инсектицида, посебно у пољопривредним регионима. Реално је очекивати негативан утицај на популације водоземаца и гмизаваца који цео свој живот или део проводе у води.

Неконтролисана и прекомерна употреба пестицида огледа се у непоштовању законских прописа као и упутстава за употребу прописаних од стране произвођача. Већина пестицида, када доспе у ланце исхране, нагомилава се у организмима у масном ткиву. Водоземци и гмизавци пре хибернације убрзаним уносом контаминираних хране стварају веће резерве масног ткива. Током хибернације, трошењем наслага масног ткива долази до лаганог ослобађања активних супстанци пестицида па са пролећа ослабљени организми, услед дејства ових хемикалија, доводе и до смрти јединки. Према нашим сазнањима, у Србији је присутно хемијско загађење скоро свих типова станишта. Међутим, до сада нису рађена систематска истраживања као ни мониторинг утицаја хемијског загађења било ког типа на популације гмизаваца. С обзиром на то да се око планине Цер налазе обрадиве површине, загађење је сасвим извесно присутно. Међутим, последице утицаја загађења вода на водоземце и гмизавце могле би се сагледати или утврдити тек након дугорочног мониторинга.

8. Орнитофауна

Као негативни фактори за птице издвајају се: неконтролисана сеча старих шума и њихово опште превођење у младе шуме и шикаре, нарочито у приватним шумама. Пошумљавање голети и травних заједница је угрожавајући фактор за врсте отворених станишта или прогала у шумском комплексу. Уношење алохтоних врста је мањег обима, а потенцијално може бити угрожавајући фактор, како на птице, тако и на биодиверзитет у целини. Значајне количине вештачких ђубрива и пестициди у пољопривреди су значајан угрожавајући фактор за фауну птица. Поред тога, у мањој мери су присутни узнемиравање, криволов, непланска градња, као и повремени пожари. Услед замирања традиционалног (екстензивног) сточарства нестају брдске ливаде и пашњаци. Неке од тих површина се преводе у обрадиве пољопривредне површине са вишегодишњим засадима (Пузовић, 2009).

9. Фауна сисара

На основу досадашњег увида у разноврсност и стање фауне сисара на предметном подручју и стању компоненти природе значајних за њено очување, може се закључити да она тренутно није значајније угрожена. Структура, величина и просторна конфигурација природних и других станишта пружа довољно могућности у смислу обезбеђења прехранбених и заштитних потреба присутних врста. Тренутно се могу констатовати човекове активности мање-више екстензивног карактера и релативно скромног просторног обухвата, тако да компактни преовлађујући шумски комплекси још увек пружају осећај дивљине и очуваности.

Потенцијални фактор угрожавања може представљати евентуална изградња већих туристичких комплекса и инфраструктуре, што би било праћено обимнијим уклањањем шумске вегетације и екосистема (заузимање простора). Ове активности још увек немају значајнији утицај на сужавање животног простора сисара.

Могући фактор угрожавања би представљале и друге активности које би биле значајнијег просторног обухвата и које би биле праћене обимнијом прекомпозицијом постојеће предеоне структуре изменом карактера и просторног распореда станишта, општом фрагментацијом терена и значајним трошењем и захватањем локалних ресурса (шуме, земљиште, вода и тсл.). Такве су активности нпр. изградња већих објеката линеарне саобраћајне инфраструктуре, индустријска постројења, нове веће урбане целине, рудокопи отвореног типа и тсл.

Активности које се тичу директног коришћења природних ресурса, попут шумарских и ловних, уколико се спроводе у складу са прихваћеним планским документима не представљају реалан фактор угрожавања. Предметно подручје се скоро целокупно налази у оквиру ловишта „Цер-Видојевица“ којим управља ЈП „Србијашуме“. На ободима подручја предвиђеног за заштиту налазе се мање територије околних ловишта и то: „Мачковац“, Ловачког удружења „Видојевица“ из Лешнице, затим ловишта „Јадар“, Ловачког удружења „Гучево“ из Лознице, ловишта „Јасиковачка река“ Ловачког удружења „Цер“ из Вољуца (општина Шабац) и ловишта „Милошевица“ Ловачког удружења „Слога“ из Липолиста (општина Шабац). Као основне ловне врсте сисара се јављају срна, дивља свиња и зец, а у ловишту ЈП „Србијашуме“ и јелен европски.

10. Археолошка налазишта

На овом простору налази се велики број археолошких локалитета који датирају од праисторије па све до новије историје. Већ годинама постоји црно тржиште на којем се препродају изузетно вредни артефакти. С обзиром на то да ниједан археолошки локалитет, који је евидентирани на Церу, није у потпуности истражен, конзервиран ни заштићен постоји велика опасност да ће нестручним откопавањем бити отуђени и/или уништени изузетно вредни археолошки материјали.

11. Отпад

Већи део територије планине Цер није обухваћен организованим сакупљањем отпада, што за последицу има стварање нехигијенских сметлишта са неповољним утицајем на еколошку слику подручја, често лоцираним на неповољним теренима (у долинама речних токова, јаругама, итд.). Међутим, чак и на простору на коме су постављени контејнери, а то је у близини викенд насеља и код планинарског дома, не врши се редовно одношење смећа јер тај простор по административној подели припада граду Лозници који је прилично удаљен од ових локалитета, па комунално предузеће из Лознице нема „интересе“ за редовно одношење смећа на овом простору. Решење овог проблема било би потписивање неке врсте меморандума о сарадњи између Лознице и Шапца, где би се дефинисало да за ове локације, које су у надлежности Лознице, комуналне делатности обавља град Шабац.

Сметлишта и депоније чврстог отпада у природи представљају значајан фактор загађивања, ако се узме у обзир да се штетне материје приликом разлагања процеђују кроз подлогу, доприносећи загађењу земљишта, а поготово површинских и подземних вода.

Решење сакупљања и одлагања чврстог отпада састоји се у планирању и организовању посебних пунктова за привремене депоније, за чију евакуацију треба да буде задужено локално комунално предузеће.

Ловиште „Цер“ (фото: Б.Перишић, ШГ „Борањ“ Лозница)

3. ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОРЕ УГРОЖАВАЊА

Активности, делатности и процеси који могу представљати факторе угрожавања ПИО „Планина Цер“, непосредно су везани за природне и створене вредности, односно њихову заштиту, коришћење и одрживи развој.

Корисници и власници природних и створених вредности на подручју ПИО „Планина Цер“, као и посетиоци могу бити фактор угрожавања, ако у свом раду и деловању не поштују прописане режиме заштите, мере забране и коришћења. Заштита природе и животне средине мора бити интегрална на целом заштићеном подручју.

Активности, делатности и процеси који могу представљати проблем угрожавања ПИО „Планина Цер“ су:

- ✓ *Експлоатација минералних сировина*, може довести до уништавања вредности заштићеног подручја, као и околног рељефа, вегетације и других природних вредности и зато су режимима заштите II и III степена забрањени радови и активности на: извођењу геолошких истраживања која подразумевају израду истражних објеката (бушотина, раскопа, бразди, истражних етажа и подземних рударских просторија); експлоатацији минералних сировина, као и на удаљености 2 km од заштићеног подручја; експлоатацији минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима, или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара.
- ✓ *Изградња нових путева*, односно изградњом путева мења се морфологија предела и пресецају миграторни коридори животиња. Планирана изградња путева мора бити у складу са пројектима, односно дефинисаним режимима заштите и условима заштите природе.
- ✓ *Изградња објеката различитих намена*, односно непланским и нелегалним ширењем викенд насеља и других стамбених објеката, уништавају се и загађују станишта многих врста. На подручју ПИО „Планина Цер“ се налази викенд насеље, у режиму заштите III степена и сагласно члану 11. Уредбе о проглашењу ПИО „Планина Цер“, ЈП „Србијашуме“ с обзиром да већ има установљену базу података, приступиће прикупљању података о викенд објектима и уносу података у базу. Када се прикупе сви подаци о објектима исти ће се доставити надлежном грађевинском инспектору. Такође, за подручје планине Цер урађен је Предлог Просторног плана подручја посебне намене планина Цер и у периоду 17.12.2018 - 15.01.2019. године спроведен је јавни увид и јавна расправа, али плански документ још није донет и због тога ће се ЈП „Србијашуме“ званично обратити Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре са предлогом што хитнијег доношења ППППН „Планина Цер“. Доношење просторног плана подручја посебне намене (ППППН) потребно је и из разлога што Уредба о проглашењу ПИО „Планина Цер“ уводи ограничења у заштитној зони око заштићеног подручја и ту заштиту зону треба да дефинише просторни план подручја посебне намене. Наиме, режим заштите III степена забрањује експлоатацију минералних сировина, као и на удаљености 2 km од заштићеног подручја. Сада постоји активни каменолом у Петковици (на КП број 3509, 3510 и 3511 КО Петковица), који се налази у близини заштићеног подручја, а корисник је ПЗП Ваљево. Просторни план подручја

посебне намене ПИО „Планина Цер“ дефинисаће и на картама прецизно уцртати заштитну зону.

- ✓ *Неконтролисано сакупљање лековитог биља, шумских плодова и гљива, кретање ловаца, сточара и туриста*, односно брањем лековитог биља, сакупљањем гљива и сталним присуством људи у репродуктивном периоду, угрожавају се врсте птица које се гнезде у ниској вегетацији. Флора Цера је веома богата и разноврсна. Значајан део флористичког богатства чини лековито биље и шумски плодови. Услед велике биолошке разноврсности на простору Цера, постоји мноштво врста лековитог и ароматичног биља, чије коришћење мора бити у складу са режимима заштите и условима заштите природе.
- ✓ Управљач ће вршити контролу: свих корисника ПИО „Планина Цер“, реализацију донетих планских докумената из области шумарства и поштовање прописаних режима заштите од стране свих корисника и посетилаца ПИО „Планина Цер“.
- ✓ *Криволов*, један од највећих проблема опстанка дивљачи и многих карниворних врста је криволов. Криволов може угрозити природну равнотежу и довести до истребљења појединих врста - са једне стране, као и неконтролисаног повећања других врста, односно до ремећења ланаца исхране. Управљач ће вршити контролу: свих корисника заштићеног подручја, односно реализацију планских докумената из области ловства и поштовање прописаних режима заштите од стране свих корисника и посетилаца ПИО „Планина Цер“.
- ✓ *Унос алохтоних врста*, односно намерним или случајним уношењем алохтоних (страних) и инвазивних врста, могуће је уништавање и потискивање аутохтоних (домаћих) врста. На подручју ПИО „Планина Цер“ забрањено је уношење инвазивних алохтоних врста флоре и фауне у природне екосистеме и стим у вези Управљач ће вршити стални надзор и предузимаће одговарајуће мере према починиоцима прекршаја.
- ✓ *Неконтролисано одлагање отпада и нерешена питање отпадних вода*, као потенцијални фактори угрожавања могу се означити комуналне отпадне воде сеоских насеља, употреба вештачких ђубрива и пестицида у ратарству, акцидентална изливања токсичних материја у земљиште и површинске воде.
- ✓ *Урушавање и уништавање културног наслеђа*, с обзиром да су на подручју ПИО „Планина Цер“ евидентирани споменици културе од посебног културног значаја и велике историјски вредности: комплекс Манастира Радовашница, археолошка налазишта Коњуша, Тројанов град, Видојевица и Косанин град, Управљач ће настојати да кроз разне програме и пројекте, а у сарадњи са надлежним институцијама, покрене поступак конзервације и очувања постојећег споменичког и културног наслеђа. Споменичко наслеђе, као и природно окружење су одраз материјалног и духовног стања становништва кроз историју подручја.

Ризици угрожавања ПИО „Планина Цер“:

- ✓ Не поступање у складу са просторно планском документацијом, шумским и ловним основама, водним основама и другим пројектима и програмима, донетим у складу са законским прописима;
- ✓ Не поступање у складу са одредбама Закона о заштити природе које се односе на обавезу: прибављања услова заштите природе, обезбеђења одговарајућих сагласности и дозвола за извођење разних активности и делатности на подручју ПИО „Планина Цер“ ;

- ✓ Не поступање у складу са одредбама Уредбе о проглашењу ПИО „Планина Цер“;
- ✓ Не поступање у складу са одредбама Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“;
- ✓ Не успостављање јединственог система управљања отпадом на подручју ПИО „Планина Цер“.

ПИО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Концепт заштите и унапређења Предела изузетних одлика „Планина Цер“ се заснива на неколико основних принципа и то су:

- ✓ Спровођење националне законске регулативе из области заштите природе, животне средине, шумарства, ловства, грађевинарства и др.;
- ✓ Усклађивање активности са Просторним планом Републике Србије и другом просторно-планском документацијом, којом се дефинишу основне одлике и вредности подручја као основе за постизање рационалне организације и уређења простора усклађивањем његовог коришћења са могућностима у располагању природним и створеним вредностима и са потребама дугорочног социјалног и економског развоја уз потпуну примену стандарда очувања природе, животне средине и граничних капацитета;
- ✓ Поштовање ратификованих међународних конвенција или међународних докумената која се налазе у фази ратификације: Декларације УН о животној средини и развоју (Рио декларација, 1992), Декларација о очувању флоре, фауне и њихових станишта Економске комисије за Европу (UN ECE, 1988), Конвенције о заштити светске културне и природне баштине (UNESCO конвенција, 1974), Конвенција о влажним стаништима од међународног значаја као станишта птица мочварица (Рамсарска конвенција, 1977), Конвенције о заштити европске дивљачи и природних станишта (Бернска Конвенција), Конвенције о очувању миграторских врста дивљих животиња (Бонска Конвенција) итд.
- ✓ Заштита и унапређење природних елемената простора (геолошких, геоморфолошких, хидрогеолошких, хидролошких, климатских, педолошких, флористичких, фаунистичких, вегетацијских и економских) као неотуђивог наслеђа сваког појединца.
- ✓ Омогућавање научно-истраживачке делатности, мониторинга, културно-образовних и развојних програма у циљу бољег сагледавања, успешног представљања и популаризације природних и створених вредности подручја и укључивања локалног становништва у програме заштите и социо-економског развоја.

Подручје ПИО „Планина Цер“ посебним и вредним чини његова специфична геоморфолошка и геолошка грађа, тако да се планина Цер својим димензијама, очуваношћу и монументалношћу, издиже из равне Мачве и као да доминира над околним равничарским пределима. Осим тога, овај простор представља и највећи шумски покривач овог дела северозападне Србије, у коме су очуване изузетно вредне шуме букве и цера.

У граници заштићеног подручја налазе се и бројни културно историјски споменици од великог значаја, као што су археолошки локалитети Тројанов град (III век), Коњуша (IV век), Косанин град (IV век), Видојевица (IV века) и манастир Радовашница (XV век).

Разноврсност ПИО „Планина Цер“ се огледа не само у великом броју различитих врста флоре и фауне, као једном од показатеља биолошке разноврсности, већ и у функционалној повезаности различитих екосистема карактеристичних за ово подручје. Овоме свакако треба додати разноврсност геодиверзитета који чини оквир велике биолошке разноврсности. Неприступачност простора одразила се на очуваност станишта за различите биљне и животињске врсте, чиме се може објаснити велика биолошка разноврсност.

Предеона обележја и пејзажне карактеристике могу се оценити високом оценом, нарочито када се има у виду изражени контраст равне Мачве и благо заталасане Поцерине из које се издиже планински венац Цера.

Оваква разноликост геодиверзитета, биодиверзитета, предеоног диверзитета и културно историјског наслеђа чини простор репрезентативним, не само на националном нивоу, већ и шире и због тога је заштита, очување, уређење и одрживи развој приоритет у Плану управљања.

Полазећи од утврђених вредности заштићеног подручја концепт заштите се пре свега односи на очување свих природних и што мање нарушавање амбијенталних и створених вредности околине. Природне и створене вредности представљају основу за заштиту и проглашење заштићеног природног добра у категорији предела изузетних одлика. На простору ПИО „Планина Цер“, у складу са чланом 35. Закона о заштити природе и Уредбом о режимима заштите („Службени гласник РС“, бр. 31/2012), успостављен је режим заштите II и III степена.

Подручја под режимом заштите II степена заузимају укупну површину од 1.542,54 ha (24,70 % укупно заштићене површине). Налазе се на четири изоловане локације унутар природног добра: „Видојевица“, „Гребен Цера“, „Косанин град“ и „Тројанов град-Коњуша“, у делимично измењеним екосистемима великог научног и практичног значаја. У овом режиму могу се остваривати управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења природног добра без последица по примарне вредности њихових природних станишта, популација и екосистема.

Простор под режимом заштите III степена заузима укупну површину од 4.717,08 ha (75,3 % укупно заштићене површине) и обухвата територију *Предела изузетних одлика „Планина Цер“* која није под режимима заштите II степена. Овај режим подразумева проактивну заштиту на заштићеном подручју или његовом делу са делимично измењеним и/или измењеним екосистемима, пределима и објектима геонаслеђа од научног и практичног значаја.

Радови у заштићеном подручју, за које се основано претпоставља да могу имати неповољне и штетне последице на заштићено добро, *Предео изузетних одлика „Планина Цер“*, подлежу процедури израде Студије процене утицаја и добијања сагласности у складу са Законом о заштити природе. Осим тога, за све радове, активности, односно пројекте које се обављају унутар заштићеног подручја, носилац пројекта је дужан да прибави акт о условима и мерама заштите у складу са Законом о заштити природе.

Ближе услове одржавања реда и понашања власника и корисника земљишта и посетилаца на заштићеном подручју, утврдиће Управљач посебним актом – Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“.

Концепт заштите се базира на:

- ✓ Очувању функционалности и стабилности постојећих екосистема подручја, кроз очување њиховог примарног састава и структуре и несметаног одвијања еколошких процеса у њима;
- ✓ Очувању и унапређењу пејзажних и амбијенталних вредности са свим елементима који му дају карактер посебности;

- ✓ Очувању, унапређењу, функционалном оспособљавању и презентацији посебних природних вредности;
- ✓ Спречавању, умањењу и елиминисању последица деградационих процеса, чије дејство може утицати на стање појединих компоненти, а нарочито квалитет и квантитет вода, диверзитет флоре, фауне и вегетације;
- ✓ Превенцији појаве нових фактора угрожавања природе и природних компоненти заштићеног подручја;
- ✓ Несметаном одвијању активности које су у функцији коришћења подручја, на начин који је у складу са његовим основним вредностима, као и у функцији њихове презентације.

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја ПИО „Планина Цер“ су:

- ✓ заштита природе и природних вредности;
- ✓ заштита животне средине;
- ✓ заштита непокретних културних добара;
- ✓ заштита вода и водног земљишта;
- ✓ развој пољопривреде и ревитализација села;
- ✓ развој шумарства и ловства;
- ✓ развој туризма;
- ✓ развој насеља и изградња инфраструктуре.

1) Заштита природе и природних вредности оствариће се кроз:

- ✓ очување (одржање) разноврсности дивље флоре и фауне и њено повећање реинтродукцијом несталих аутохтоних врста животиња и биљака;
- ✓ очување станишта, јачање и просторно ширење популација строго заштићених биљних и животињских врста;
- ✓ одржање екосистемске разноврсности и заштиту природних екосистема и агроекосистема од инвазивних врста биљака и животиња, као и од других врста, сорти и раса, које уносе непожељне промене у природни и агробиодиверзитет;
- ✓ умерено повећање површине под шумом, очување и унапређење разноврсности и аутохтоности дендролошког састава, побољшање структуре шумских састојина и превођење изданацких шума у високе;
- ✓ Подизати и неговати аутохтоне састојине лишћара на површинама и стаништима које су под деградираним вегетацијским типовима шума као што су изданацке шуме и у неким деловима шикаре и шибљаци.
- ✓ У културама четинара редовно примењивати проредне сече, као начине неге водећи рачуна о старости састојина.
- ✓ У зонама са режимом заштите II степена, поред основом предвиђених начина и смерница газдовања шумама, неопходно је спроводити контролисани систем свих врста радова на следећи начин: шумске површине које су одређене као површине заштитног карактера оставити као такве, односно препустити спонтаном начину природне обнове,
- ✓ у састојинама у којима су забележене ретке врсте дрвећа и жбуња, а неке од њих су и заштићене као природне реткости, посебно је потребно повести рачуна приликом редовног начина газдовања,
- ✓ све површине под крајречном вегетацијом уз обале река и потока треба изузети газдовања и препустити спонтаном начину природне обнове.

- ✓ проактивну заштиту земљишта од водне ерозије, загађивања и других деградационих процеса, заштиту вода од загађивања и неповољних промена хидролошких режима, заштиту ваздуха од загађивања, заштиту од прекомерне буке и других неповољних утицаја на природу и људе;
конзервацију делова подручја у затеченом стању ради заштите интегритета и спонтаног функционисања њиховог укупног природног комплекса, за научне, образовне и културне сврхе;
- ✓ очување, приказивање и одрживо коришћење места, природних објеката и појава који својим геолошким, геоморфолошким, хидрографским или другим обележјима представљају истакнуте, ретке и привлачне вредности гео-наслеђа;
- ✓ очување разноврсности, живописности и лепоте предела, унапређење његовог квалитета и уређености у зонама и коридорима становања, саобраћаја, привредних активности и рекреације и спровођење санације и рекултивације деградираних површина;
- ✓ дефинисање ограничења у погледу организације ловних и рибарских подручја;
- ✓ омогућавање доступности људима пејзажних, биолошких и других вредности и природних ресурса подручја за одрживо коришћење у оквиру туризма, рекреације и комплементарних активности, науке, образовања, спорта и друго;
- ✓ интегрисање презентације природних вредности у туристичку понуду путем заједничких програма, планова и пројеката, уз издвајање дела туристичког профита за потребе заштите природе која представља туристички мотив;
- ✓ утврђивање обавеза да се у конкретним планским решењима у разумној и усклађеној мери поштују интереси заштите и развоја у оквирима националних и међународних правних норми, стандарда и препорука који се односе на заштиту природе и животне средине, генерално и на конкретне развојне намере, а уз уважавање примера тзв. „добре праксе”.

2) Заштита животне средине оствариће се кроз:

- ✓ очување, унапређење и заштиту квалитета животне средине;
- ✓ рационално коришћење природних ресурса;
- ✓ очување, унапређење и заштиту амбијенталних, естетских и туристичко-рекреативних потенцијала подручја;
- ✓ развој интегралног информационог система о стању природе и животне средине;
- ✓ популаризацију заштите природе и животне средине и развијање еколошке свести у јавности, код локалног становништва и посетилаца/туриста,
- ✓ подршку програмима еколошког васпитања и образовања деце и омладине;
- ✓ израду просторних и урбанистичких планова којима ће се утврдити планска решења, режими и услови коришћења, организације и уређења простора;
- ✓ хармонизацију развоја привредних активности, изградњу и уређење простора са режимима и условима заштите природе и животне средине;
- ✓ обезбеђење саобраћајних, санитарних, енергетских и других техничких услова који омогућују висок квалитет животне средине;
- ✓ санацију и ревитализацију загађених, деградираних и неплански изграђених простора (деградираних пашњака, површина са израженом ерозијом, рударских копова, каменолома, позајмишта, непланске изградње и сл.);
- ✓ мелиорацију деградираних шума;
- ✓ уређење и коришћење ратарских површина.

Управљач ће у оквиру остварења циљева заштите животне средине имати изузетно одговоран посао да обезбеди доследно поштовање свих законских прописа из области заштите животне средине, посебно у делу који морају да испуне сви корисници ПИО „Планина Цер“ при извођењу разних активности и радова. Поштовање Закона о процени утицаја на животну средину, Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину, Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине и Закона о заштити животне средине. Остварење дефинисаних циљева Управљач може остварити само уз претходно спроведену едукацију корисника ПИО „Планина Цер“ из области очувања животне средине и подршку републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинске инспекције и других институција.

3) Заштита непокретних културних добара оствариће се кроз:

- ✓ формирање јединствене информационе основе о културном наслеђу на подручју ПИО „Планина Цер“, односно инвентаризацију и картирање културне баштине (археолошка налазишта, цркве, објекти народног градитељства, записи, црквени објекти, локације од посебног значаја за локално становништво);
- ✓ израду студије заштите и ревитализације културне баштине;
- ✓ ургентне активности конзервације, рестаурације и ревитализације откривених највреднијих и најугроженијих непокретних културних добара;
- ✓ обезбеђивање потребних техничких, материјалних, организационих и других услова за заштиту и ревитализацију, истраживање и презентацију археолошких и споменичких локалитета;
- ✓ подршку одржању традиционалних заната, обнови објеката народног градитељства;
- ✓ израду пројеката за унапређење туристичке понуде, уређење села, обезбеђивање средстава за уређење фасада кућа и кровова у традиционалној архитектури;
- ✓ сталну едукацију и информисање јавности, посетилаца и локалног становништва о вредностима културне баштине;
- ✓ презентацију културних добара на подручју ПИО „Планина Цер“.

4) Заштита вода и водног земљишта оствариће се кроз:

- ✓ изградњу водних објеката, постављање уређаја намењених уређењу вода, одржавање корита водотока и водних објеката, спровођење заштите од штетног дејства вода и за остале намене у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта и водних објеката, одлагања и депоновања дрвне запремине и сл. на водном земљишту, прање механизације и возила и сл. радови који утичу на квалитет вода, стабилност и функционалност водних објеката. Ширина приобалног земљишта је прописана законом. У случају заштите добара посебних вредности и капиталних објеката, обављања других послова од општег интереса, других потреба за заштитом вода, акватичних и приобалних врста, уређења вода итд. може се одредити другачија ширина приобалног земљишта одлуком надлежног органа;
- ✓ обављање активности на водном земљишту у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта, уз услов да се приликом спровођења активности не погоршава водни режим, не утиче на стабилност и функционалност водних објеката, не ремети пролаз великих вода и омогућава спровођење одбране од поплава;
- ✓ спровођење превентивних мера, биотехничких и биолошких заштитних радова за заштиту од ерозија и бујица на ерозионим подручјима;

5) Развој шумарства, ловства и рибарства оствариће се кроз:

- ✓ заштиту, очување биодиверзитета и унапређење функција шумских екосистема;
- ✓ унапређење стања шума и шумске инфраструктуре;
- ✓ превентивну заштиту шума од различитих угрожавајућих фактора, а посебно од пожара;
- ✓ саветодавне активности сопственицима шума (власницима приватних шума);
- ✓ обезбеђивање услова и могућности за коришћење и развој шумарства у оквиру научноистраживачке, образовно-васпитне, спортско-рекреативне, као и друге делатности;
- ✓ институционално опремање и организовање за потребе мониторинга и истраживања шума;
- ✓ израду планова и програма газдовања шумама;
- ✓ израду планске документације за газдовање ловиштем на подручју ПИО „Планина Цер“.

6) Развој туризма оствариће се кроз:

- ✓ *Екотуризам* – Екотуризам представља тржишни сегмент који се базира на вођењу и смештају мањих група људи у природи, користећи интерпретативне материјале и уз пратњу специјализованих локалних водича а у циљу едукације, односно презентације и упознавања специфичних карактеристика и вредности. При томе је веома важно да локално становништво буде укључено у цео процес и да остварује користи од екотуризма, јер једино на тај начин екотуризам остварује свој пуни смисао.

Екотуристичке туре су обично излетничког карактера, и одвијају се у виду полудневних, дневних и викенд излета. Треба промовисати коришћење еколошких превозних средстава (бицикли) и пешачење.

Да би се природне лепоте могле туристички валоризовати неопходно је допунити туристичку инфраструктуру визиторским центром (презентација екосистемске разноврсности, био и геодиверзитет) и водичком службом, објектима за краћи одмор, уређеним пешачким стазама и видиковцима, постављањем туристичке сигнализације и информативних табли.

Неопходно је радити на промовисању и презентовању природних вредности, културног наслеђа и традиције кроз публикување различитих врста водича, разгледница, мапа, књига, видео или CD издања. Визиторски центар би могао бити и у функцији организовања тематских еколошких и етнолошких школа, радно истраживачких и еколошких кампова, тематских школа планинске орјентације, лековитог биља и сл, како кроз теоријска предавања тако и кроз теренске провере стечених знања.

- ✓ *Спортско-рекреативни туризам* има потенцијала за развој, посебно бициклизам и планинарење, у оквиру или ван екотура. Поред тога, природно добро поседује терене који су изузетно погодни за екстремне спортове, као што је параглајдинг. Постојеће шумске путеве и стазе треба искористити за уређење, обележавање и опремање пешачких и бицикличких стаза.

- ✓ *Излетнички туризам* представља битан сегмент туризма који поседује изузетне потенцијале за развој. Ова врста туризма може пружити веома запажене ефекте, захваљујући повољном положају и близини значајних емитивних центара с једне стране, и бројности мотива, с друге стране. Како би овај вид туризма заживео неопходно је приступити селекцији и организованом развоју најпогоднијих излетишта. У том смислу неопходно је побољшати саобраћајну мрежу до појединих излетишта, опремити локалитете одговарајућим угоститељским, санитарним, комуналним и инфраструктурним објектима, извршити пејзажно обликовање простора око објеката, пазећи да се не наруши екосистем који је у основи излетничке понуде.
- ✓ *Сеоски туризам* се може развијати у ободним насељима изван граница природног добра, јер се у границама заштићеног подручја не налазе стална насеља. Овај простор има велики потенцијал за развој ове врсте туризма, јер се у Поцерини налази велики број сеоских подручја каоја су прилично насељена. Да би сеоски туризам оживео на овом подручју неопходна је како едукација чланова домаћинства и финансијска подршка, тако и комунална уређеност, техничка и санитарна опремљеност домаћинства.
- ✓ *Ловни туризам* има изузетан потенцијал за развој. У организацијама корисницима ловишта ловни туризам за сада није развијен. Природни потенцијали, базирани на постојећим ловним ресурсима, а поготово постојање ограђеног ловишта са изузетно атрактивним ловним врстама, пружају могућност за развој ове делатности уз пуно очување природних вредности, као и унапређење туристичке атрактивности и валоризације читавог краја.
- ✓ *Транзитни туризам*, захваљујући повољном положају у односу на веома значајне путне правце у близини, могао би да привуче значајан број посетилаца који нису условљени временом и унапред дефинисаним програмом путовања. Велики ограничавајући фактори развоја овог типа туризма су неразвијена инфраструктура, како путна, тако и туристичка која се превасходно односи на туристичку сигнализацију, пропаганду, и многобројне услуге везане за туризам, занатство, трговину и угоститељство.
- ✓ *Геотуризам* је у чврстој вези са екотуризмом, због чега је могуће рећи да је геотуризам нови вид екотуризма. Главни природни потенцијали за реализацију геотуризма су репрезентативни геолошки, геоморфолошки, минералолошки и хидролошки облици. Приликом обиласка, туристи се уз помоћ стручних водича упућују у процесе који доводе до њиховог настанка. Уз добру организацију геотуризам може вишеструко и позитивно утицати на стање елемената геодиверзитета, допринети популаризацији очувања и заштите природе и научних сазнања о природним феноменима предела. На подручју заштићеног добра геотуризам се може реализовати кроз следеће активности: предавања са циљем упознавања геолошких, петролошких, минералолошких и геоморфолошких процеса на овом подручју, уређење геолошких стаза, вођене туре за посетиоце, тематске шетње са водичима, трекинг и друге рекреативне активности у близини геолокација, едукативне активности, итд.

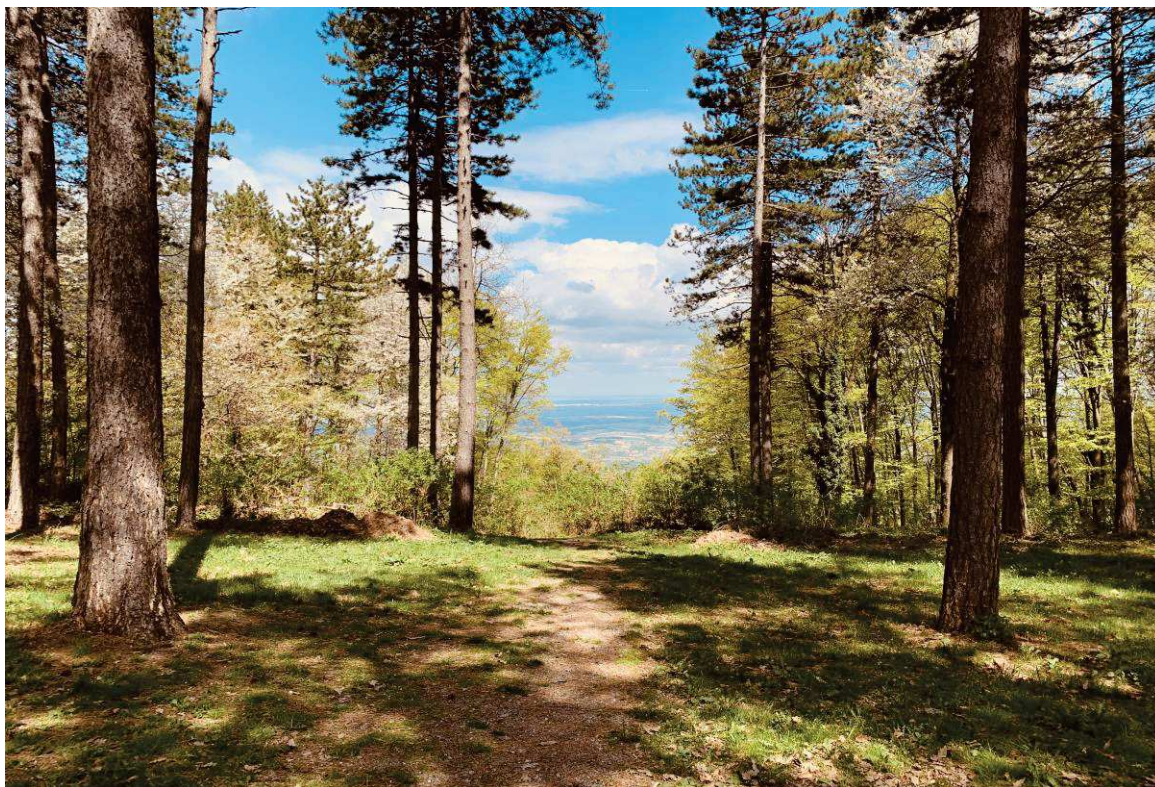
С обзиром на то да се ради о осетљивом природном простору треба бити опрезан и умерен у прилагођавању природних лепота туристичким потребама. Будући развој смештајних капацитета базирати на подизању квалитета у већ постојећим јединицама у складу са еколошким принципима. Неопходно је утврдити стандарде који ће обухватити минимум стамбене и комуналне опремљености објеката. У том смислу неопходно је извршити одговарајућу туристичку категоризацију домаћинства која желе да се баве туризмом. Размотрити концепт - више мањих објеката у оквиру једног комплекса.

Имајући увиду да ово подручје одликује релативно очуван амбијент, туристичку понуду би требало базирати на комплементарности ширег подручја ради омогућавања садржајнијег боравка, изграђивањем специфичности којима се ово подручје одликује.

7) Развој насеља и изградња инфраструктуре оствариће се кроз:

- ✓ израду Просторног плана подручја посебне намене планине Цер;
- ✓ кроз израду плана детаљне регулације за викенд насеље на локалитету Водице.

Управљање ПИО „Планина Цер“, сагласно достигнућима у заштити природе, засновано је на принципима одрживог развоја. Због тога је један од главних задатака Управљача, али и осталих локалних органа и институција, усклађивање интереса и превазилажење конфликтних ситуација.

ПИО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја Предела изузетних одлика „Планина Цер“ су:

- ✓ заштита природе и природних вредности;
- ✓ заштита животне средине;
- ✓ заштита непокретних културних добара;
- ✓ заштита вода и водног земљишта;
- ✓ развој шумарства и ловства;
- ✓ развој туризма;
- ✓ развој насеља и изградња инфраструктуре.

За реализацију дугорочних циљева морају се створити предпоставке и обезбедити услови и то по приоритетима:

- ✓ **Доношење планске и програмске документације:** сагласно Уредби о проглашењу ПИО „Планина Цер“ Управљач ће донети неопходна управљачка документа, односно: План управљања за период 2024-2033. године; Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“; Одлуку о накнадама за коришћење ПИО „Планина Цер“. За доношење Просторног плана подручја посебне намене ПИО „Планина Цер“ надлежно је Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре.
- ✓ **Организационо, кадровско и техничко опремање Управљача:** непосредни послови управљања спроводиће се преко Шумског газдинства „Борања“ Лозница. У планском периоду планира се унапређење рада, односно повећање броја извршилаца, стручно усавршавање постојећих кадрова, унапређење у техничком и технолошком смислу кроз набавку опреме и савремених средстава рада.
- ✓ **Међусобна сарадња и комуникација свих корисника ПИО „Планина Цер“** је неопходан услов за остварење свих дугорочних циљева, с обзиром да на заштићеном подручју постоје бројни корисници и то: Војска Србије, Електромрежа и Електродистрибуција, манастирске шуме, локална самоуправа, ловачка удружења и друге институције.
- ✓ **Учешће и подршка локалне самоуправе и Министарства надлежног за послове заштите животне средине** је врло важан услов за реализацију планираних дугорочних и краткорочних циљева.
- ✓ **Учешће и подршка локалног становништва** у реализацији дугорочних циљева је врло важна и управљач ће настојати да локално становништво упозна са вредностима заштићеног подручја, ограничењима у његовом коришћењу, али исто тако и предностима које ово заштићено подручје пружа локалном становништву.
- ✓ **Учешће и подршка научних и истраживачких институција:** с обзиром на разноврсност биодиверзитета и геодиверзитета, као и на присутност бројних споменика културе, подручје ПИО „Планина Цер“ може бити предмет истраживања од стране бројних научних и истраживачких институција и зато ће Управљач настојати да у наредном периоду заједнички ради са свим тим институцијама, као и да заједнички дефинишу предмете и поља истраживања.
- ✓ **Обезбеђење финансијских средстава** - подразумева трајно и стабилно финансирање реализације Плана управљања на основу Закона о заштити природе и Уредбе о проглашењу ПИО „Планина Цер“. Овај услов мора бити испуњен у

целости како би се сви планирани циљеви испунили. Према садашњем стању средстава за реализацију Плана управљања, односно годишњих програма управљања обезбеђују се кроз средства суфинансирања од стране Министарства заштите животне средине, из средстава управљача (из обављања делатности газдовања шумама) и из средстава накнада за коришћење ПИО „Планина Цер“.

- ✓ **Еколошки услови**, који подразумевају висок квалитет чинилаца животне средине и поштовање стандарда тог квалитета, очуваност природних вредности и смањен ризик од акцидентата.

Стандардна матрица SWOT анализе

ПРЕДНОСТИ – СНАГЕ	НЕДОСТАЦИ – СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - јединствен простор очуване природе (шуме, заштићене биљне и животињске врсте) и очуваних ресурса (воде, ваздуха и земљишта), - повољан географски положај и близина саобраћајница, - подршка локалних самоуправа (општина) заштити подручја изражена у планским документима (опређеност за будући развој у складу с потребом очувања природе и животне средине), - повољни природни услови за креирање разноврсне и богате туристичке понуде, - започет развој еко и руралног туризма укључивањем смештајних капацитета сеоских домаћинстава у туристичку понуду, - историја и традиција говоре саме о себи и доприносе промоцији заштићеног подручја. 	<ul style="list-style-type: none"> - неравномерна развијеност општина и висок степен незапослености, - нерешени комунални и други проблеми који угрожавају стање животне средине и природе, као што су проблеми дивљих депонија и неадекватно одлагање отпада, - недостатак смештајних капацитета и непознавање могућности и начина бављења сеоским туризмом локалног становништва; - недостатак капацитета и средстава за покретање и реализацију развојних програма усклађених са потребама заштите природе; - ниска еколошка свест локалног становништва и незаинтересованост за решавање проблема заштите животне средине и за очување природе;
МОГУЋНОСТИ ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ – РИЗИЦИ
<ul style="list-style-type: none"> - атрактивно јединствено природно добро, као фактор одрживог развоја ширег подручја; - обнављање традиционалних заната и оживљавање сеоских домаћинстава и непосредно у вези с тим, обогаћивање туристичке понуде различитим садржајима сеоског и еко туризма; - обједињавање културолошког идентитета Цера (културне манифестације, обичаји...) с његовим природним вредностима у јединствени појам (бренд) за промоцију заштите; - приступ различитим развојним фондовима; - реализација међународних пројеката заштите природе; - веза са другим природним добрима. 	<ul style="list-style-type: none"> - непланска, неконтролисана и прекомерна градња објеката, саобраћајне и друге инфраструктуре и деградирање простора; - неуважавање мера заштите природе приликом различитих радова и активности на заштићеном подручју, планирање и реализација пројеката који нису у складу са концептом заштите; - недовољни капацитети за решавање проблема у заштити, односно недовољно издвајање средстава за управљање заштићеним подручјем

ПИО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ, ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

Приоритетне активности су:

- ✓ **Заштита ПИО „Планина Цер“:** основни и трајни задатак Управљача је чување заштићеног подручја и спровођење прописаних режима заштите утврђених актом о проглашењу, односно предузимање мера и извршење послова на обезбеђењу унутрашњег реда (чување, контрола посетилаца и корисника, пружање помоћи, савета и услуга, одржавање чистоће и уредности и др.) и обележавању заштићеног подручја. За обављање ових послова Управљач ће организовати чуварску службу у складу са Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“ и Правилником о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 85/09).
- ✓ **Израда неопходне планске и друге документације:** Управљач има обавезу доношења Плана управљања за период од 10 година, Годишњег програма управљања и Извештаја о остваривању годишњег Програма управљања. Сагласност на ова акта даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине и обавеза доношења регулисана је Законом о заштити природе и Уредбом о проглашењу ПИО „Планина Цер“. Управљач, као корисник, има обавезу доношења основа и програма газдовања шумама.
- ✓ **Обележавање ПИО „Планина Цер“:** Управљач ће извршити обележавање заштићеног подручја у складу са Правилником о обележавању заштићених природних добара („Службени гласник РС“, број 30/92, 24/94 и 19/96), односно његову спољну границу и границе површина на којима су утврђени режими заштите II и III степена. Такође планираће се и одржавање граница и обележених локалитета.
- ✓ **Израда програма управљања отпадом на подручју ПИО „Планина Цер“:** у складу са овлашћењима управљача планираће се активности на уклањању дивљих депонија и комуналног отпада у сарадњи са локалним комуналним предузећима, као и измештање дивљих депонија и комуналног отпада ван граница заштићеног подручја.
- ✓ **Заштита од пожара:** у области заштите од пожара, Управљач ће сагласно Закону о заштити од пожара и Закону о ванредним ситуацијама, урадити неопходна планска документа, предузимати превентивне мере у области заштите шума од пожара и унапређивати сарадњу са МУП Србије, Сектором за ванредне ситуације, Одељењем за ватрогасно-спасилачке јединице. ЈП „Србијашуме“, сагласно Закону о шумама, ради и ажурира Планове заштите шума од пожара, којим су дефинисане превентивне мере заштите од пожара, материјално-техничко опремање за брзо и ефикасно гашење шумских пожара, оперативни планови и карте за потребе организовања акција гашења шумских пожара.
- ✓ **Праћење стања природних вредности:** у сарадњи са научно-истраживачким институцијама планира се реализација следећих пројеката: (1) Мониторинг шумских екосистема и утврђивање мера заштите шума; (2) Утврђивање присуства врста биљака и животиња од међународног значаја (према Директиви о стаништима и Директиви о птицама), односно од значаја за мрежу НАТУРА 2000; (3) Истраживање птица грабљивица са циљем дефинисања статуса орла кликташа, јер је подручје планине Цер некадашње гнездилиште најзначајнијих и угрожених

врста орла крсташа *Aquila leliaca* и кликташа *Clanga pomarina*; (4) Истраживање херпетофауне, односно бројности популације, биологије и екологије, статуса станишта, процена фактора угрожавања, предлог конзервационих мера, праћење популационих трендова и мониторинг популација; (5) Истраживање орхидеја и биљне врсте крвавац *Hypericum androsaemum*;

- ✓ **Успостављање еколошке мреже:** Циљ успостављања еколошке мреже је обезбеђивање и достизање повољних услова за живот угрожених биљних и животињских врста, као и њихових станишта спровођењем мера заштите, очувања и одрживог коришћења - који се дефинишу посебним плановима управљања. Еколошке мреже су значајне и за развој локалних заједница, с обзиром да подразумевају присутност и делатност човека у складу са заштитом природе, односно одрживог развоја локалних заједница.
- ✓ **Заштита предела:** мерама просторног и урбанистичког планирања, спречавањем појава противправне изградње објеката, адекватним планирањем и доследним спровођењем радова у шумарству и пољопривреди, пажљивим еколошким лиценцирањем пројеката развоја туризма, ефикасним текућим одржавањем чистоће и уредности очуваће се и унапредити пејзажна обележја заштићеног подручја.
- ✓ **Комплетирање и унапређење постојеће инфраструктуре:** у циљу спровођења свих мера заштите, одрживог коришћења и развоја ПИО „Планина Цер“, један од приоритета је комплетирање и унапређење постојеће инфраструктуре и то: саобраћајне, водопривредне, канализационе, телекомуникационе, електро и енергетске.
- ✓ **Промоција и презентација вредности и значаја ПИО „Планина Цер“:** Управљач ће самостално и у сарадњи са туристичким организацијама, организацијама цивилног друштва и другим институцијама, промовисати вредности заштићеног подручја.

Крвавац *Hypericum androsaemum*
(фото: В. Стојановић, Завод за заштиту
природе Србије)

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Полазећи од природних и створених вредности које чине темељне вредности подручја планине Цер, приоритетни научно-истраживачки пројекти у наредном планском периоду су:

- ✓ Мониторинг шумских екосистема, који укључује анализу стања и израду планова и програма газдовања шумама, праћење процеса сушења шума, праћење здравственог стања шума, дефинисање фактора угрожавања и изналажење мера за њихово елиминисање или ублажавање, дефинисање превентивних и других противпожарних мера;
- ✓ Утврђивање присуства врста биљака и животиња од међународног значаја (према Директиви о стаништима и Директиви о птицама), односно од значаја за мрежу НАТУРА 2000;
- ✓ Истраживање птица грабљивица са циљем дефинисања статуса орла кликташа, јер је подручје планине Цер некадашње гнездилиште најзначајнијих и угрожених врста орла крсташа *Aquila leliaca* и кликташа *Clanga pomarina*;
- ✓ Истраживање херпетофауне, односно бројности популације, биологије и екологије, статуса станишта, процена фактора угрожавања, предлог конзервационих мера, праћење популационих трендова и мониторинг популација;
- ✓ Истраживање орхидеја и биљне врсте крвавац *Hypericum androsaemum*;
- ✓ Истраживање геонаслеђа, односно геоморфолошких, геолошких, хидролошких и педолошких облика и појава са израдом инвентара извора, утврђивања квалитета вода на извориштима и водотоцима;
- ✓ Израда катастра деградираних површина насталих услед експлоатације кречњака са предлогом мера заштите земљишта.
- ✓ Истраживање културно-историјског наслеђа: комплекс манастира Радовашница (утвршено непокретно културно добро са почетка XV века); археолошко налазиште Тројанов град (споменик културе) рановизантијско утврђење, изграђено после вараврских упада током IV и V века; археолошко налазиште Тројанов град (споменик културе) из III века; археолошко налазиште Видојевица (споменик културе) рановизантијско утврђење, изграђено током IV века; археолошко налазиште Косанини град (споменик културе) рановизантијско утврђење, изграђено током IV века.

Поред конкретних истраживачких активности Управљач ће радити на; развоју стратешке сарадње са научно-истраживачким и стручним установама и обезбеђењу потребних финансијских и логистичких ресурса и развоју стратешке сарадње са образовним установама (школе и универзитети).

Образовни рад спроводиће се путем радионица, трибина, презентација, школа у природи, израде тематских програма за посетиоце, студијских путовања, а све у циљу подизања свести локалног становништва, омладине, представника локалне самоуправе и осталих заинтересованих страна у области: заштите природних и створених вредности ПИО „Планина Цер“; туристичке валоризације подручја ПИО „Планина Цер“; очувања биодиверзитета ПИО „Планина Цер“; одрживог коришћења шумских плодова, леко биља и гљива; спровођења прописаних режима заштите и одрживог управљања отпадом.

8. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УРЕЂЕЊУ

8.1. Одрживо коришћење природних вредности

8.1.1. Шуме

У оквиру заштићеног подручја налазе се државне шуме и шуме сопственика.

У границама ПИО „Планина Цер“ налазе се: државне шуме Подрињско-колубарског шумског подручја, које су у оквиру Газдинске јединице „Цер-Видојевица“ (2023-2032) и са којима газдује ШГ „Борања“ Лозница, Шумска управа Шабац; шуме сопственика, односно шуме Епархије Шабачке, које су обухваћене Газдинском јединицом „Цер“ и којима газдује предузеће „Манастирске шуме“ Епархије Шабачке и шуме сопственика-физичка лица, у којима стручно-саветодавне послове обавља ЈП „Србијашуме“.

Површина шума по газдинским јединицама

Редни број	Газдинска јединица	Период важности ОГШ	Површина (ha)	%
1.	„Цер-Видојевица“	2023-2032	3.883,04	84,5
2.	„Цер-Манастирске шуме“	2023-2032	715,10	15,5
Свега ПИО „Планина Цер“			4.598,14	100,0

Површина шума сопственика (физичка лица) по КО и општинама

Редни број	КО	Град	Површина (ha)	%
1.	Доњи Добрић	Лозница	20,30	2,2
2.	Јадранска Лешница		106,55	11,6
3.	Јошева		119,50	13,1
4.	Каменица		63,81	7,0
5.	Лешница		2,02	0,2
6.	Милина		240,56	26,3
7.	Ново Село		72,44	7,9
8.	Текериш		27,34	3,0
9.	Трбосиље		103,31	11,3
10.	Чокешина		158,88	17,4
Свега			914,71	100,00
11.	Бела Река	Шабац	272,10	41,7
12.	Десић		61,61	9,4
13.	Двориште		78,78	12,1
14.	Радовашница		163,99	25,1
15.	Румска		75,90	11,6
Свега			652,38	100,0
Свега ПИО „Планина Цер“			1.567,09	

Приоритетне активности управљача у газдовању шумама у наредном периоду биће:

- ✓ Инвентура шума и израда основа газдовања државним шумама и програма газдовања шумама сопственика за КО на територији ПИО „Планина Цер“;
- ✓ Санација подручја од последица природних непогода и пожара;
- ✓ Едукација сопственика, односно власника шума о одрживом газдовању шумама;
- ✓ Праћење здравственог стања шума.

8.1.2. Ловство

Заштићено подручје ПИО „Планина Цер“ обухвата територију ловишта: „Цер“ којим газдује ЛП „Србијашуме“, ШГ „Борања“; „Мачковац“ којим газдује ловачко удружење „Видојевица“ из Лешнице; „Јадар“ којим газдује ловачко удружење „Гучево“ из Лознице; „Милошевац“ којим газдује ловачко удружење „Слога“ из Липолиста и ловиште „Јасиковачка река“ којим газдује ловачко удружење „Цер“ из Волујца;

Ова ловишта припадају врсти брдских ловишта у којима су заступљене ловне врсте европски јелен, срна и дивља свиња и истима се газдује у складу са Законом о дивљачи и ловству („Службени гласник РС“, бр. 18/10).

8.2. Уређење подручја

Уређење у функцији туризма, спорта, рекреације, образовања

Уређење у функцији туризма, спорта и рекреације, образовања подразумева активности као што су: израда и постављање надстрешница, клупа, столова, спортских реквизита, инфо табли, уређење приступних саобраћајница, прилагођавање локације лицима са посебним потребама и др.

Уређење издвојених локација, по својој специфичности, односно кампови, видиковци, локације за посматрање птица и дивљачи, станишта ретких и угрожених врста, археолошка налазишта, споменичко наслеђе, традиционални занати, склоништа од невремена, излетишта, хранилишта и чеке.

Уређење стаза (планинарских, пешачких, рекреативних или едукативних), поред горе наведених активности подразумева и обележавање истих и постављање путоказа.

Уређење у функцији безбедности људи и имовине, подразумева уређење приступних саобраћајница и уређење објеката за противпожарну заштиту (водозахвати, осматрачнице и противпожарне пруге).

Уређење у функцији ефикасног управљања и заштите подручја, подразумева постављање улазних станица у заштићено подручје, постављање инфо пунктова, утврђивање локација за боравак посетилаца и од значаја за локалну заједницу, њихово дефинисање путем планова детаљне регулације и даље уређивање.

ПНО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

9. ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА

Просторни план Републике Србије је основни документ који представља дугорочну концепцију организације и уређења простора засновану на стратегији, планским решењима и мерама, као и ограничењима у располагању природним и створеним вредностима, са потребама социјалног и економског развоја.

Очување биодиверзитета према светским и европским конвенцијама и протоколима представља приоритет просторног развоја Републике Србије. Према Просторном плану заштићена подручја треба да покривају преко 10% територије Републике. Њихово одрживо коришћење и заштита представљаће један од водећих циљева планског развоја Републике Србије.

Просторни план Републике Србије је у делу *Заштита и одрживо коришћење природног наслеђа* предвидео да се на основу претходних истраживања и валоризације дефинише статус, просторни обухват и режими заштите подручја Цера. Такође, подручје Цера је на основу истраживања и валоризације Републичког завода за заштиту споменика културе Републике Србије, предложено за листу културних подручја, као и листу споменика који са непосредном околином чине сагледиве културно – пејзажне целине.

На подручју Предла изузетних одлика „Планина Цер“ издвојене су посебне просторне целине са режимима заштите II и III степена, у складу са природним и створеним вредностима, антропогеним утицајима, потребним мерама за спровођење заштите и очувања, као и могућностима коришћења и развоја.

Површине по режимима заштите у ПИО „Планина Цер“

Режим заштите	Површина (ha)	%
II степен	1.542,54	24,70
III степен	4.717,08	75,30
Свега:	6.259,62	100,00

Локалитети са режимом заштите II степена:

1. „Видојевица“,
2. „Гребен Цера“,
3. „Косанин град“ и
4. „Тројанов град – Коњуша“

Локалитет „Видојевица“ - налази се у западном делу заштићеног подручја. Простире се од Гроба незнаног јунака, преко гребена Видојевице, Мале Видојевице и Широке косе све до Поповог гроба на југу. Са југоисточне стране налази се простор Брањевине на који се надовезује Вратнички венац. Највиши врх је Видојевица 379 m н.в. који је у прошлости био војно утврђење.

На овом локалитету забележена је 21 заштићена биљна врста, односно 16 врста је под контролом коришћења према Уредби о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне и то су: бели слез (*Althaea officinalis*), копитњак (*Asarum europaeum*), обична бреза (*Betula pendula*), кичица (*Centaureum erythraea*), врбовка (*Epilobium parviflorum*), жива трава (*Geranium robertianum*), кантарион (*Hypericum perforatum*), клека/врења (*Juniperus communis*), јагорчевина (*Primula acaulis*), шипак (*Rosa canina*), оштролисна кострика (*Ruscus aculeatus*), широколисна кострика (*Ruscus hypoglossum*), вријесак/планински чубар (*Satureja montana*), челебиграна (*Solidago virgaurea*), зимска липа (*Tilia cordata*), сребрна липа (*Tilia tomentosa*). Осим њих, забележено је и присуство три врсте орхидеја у шумским екосистемима: заврата бела (*Cephalanthera longifolia*), вимењак (*Platanthera bifolia*) и каћунак/салеп (*Orchis morio*).

На релативно малој површини налази неколико типова шума. Највећи део је обрастао брдском шумом букве, која је распрострањена на странама и стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 170 до 330 m. Шуме брдске букве су високе или изданачке, једнодобне, очуване састојине потпуног до густог склопа до старости од 70 до 100 година.

Део локалитета обрастао је мешовитом шумом букве и китњака, шумом китњака и цера и шумом китњака. Ове шуме се налазе на страни и на стрмом терену, уједначеног нагиба на надморској висини од 140 до 360 m. Главни едификатори ове шуме су буква, храст китњак и цер, а у спрату жбуња јављају се *Rubus hirtus*, *Luzula silvatica*, *Pteridium aquilinum*, *Carex humilis*, *Oxalis acetosella*, *Ruscus aculeatus* и *Epimedium alpinum*. Ове мешовите шуме букве и китњака су једнодобне, очуване састојине од потпуног до густог склопа, старости од 60 до 70 година. На малим површинама јављају се шуме граба, цера сладуна и шикаре црног граба и јасена.

С обзиром на то да је овај локалитет мешовити шумски комплекс лишћара са главним едификатором буквом, повољан је за гнезђење и исхрану значајних шумских врста птица, као што су голуб дупљаш *Columba oenas*, зелена жуна *Picus viridis*, црна жуна *Dryocopus martius* и беловрата мухарица *Ficedula albicollis*, али и многих других строго заштићених врста птица. Најзначајнија ноћна грабљивица гнездарица је шумска сова *Strix aluco*.

Овај локалитет као и део планине Цер, носе назив Видојевица по истоименом рановизантијском утврђењу из IV века - Видин граду. Ово археолошко налазиште је смештено на северу локалитета, односно на западном делу гребена планине Цер. Остаци Видин града су обрасли густом вегетацијом и тешко су приступачни.

Локалитет „Гребен Цера“ - простире се правцем запад-исток и почиње изнад манастира Чокешина, преко Грабљанске и Кумовачке косе, па уском зоном преко Кумовца до Широке равни, Бобије и Хајдучке косе ка Баставачким колибама и одатле преко Манастирске косе све до манастира Радовашница.

Сви типови шума који су забележени на Церу могу се наћи и овде. „Гребен Цера“ је посебно значајан зато што су на локалитетима Кумовац и Добра вода, у брдској буквој шуми, у приземном спрату, регистроване популације заштићене врсте **крвавац** *Hypericum androsaemum*, која осим на Церу, једино још расте на Гучеву. Популације су мале бројности - највише до 10 јединки. Сенка букових стабала је овој врсти обезбедила и сачувала довољно влаге за опстанак. Шума је са склопљеним или готово потпуно склопљеним спратом високог дрвећа у коме доминира мезијска буква и спратом ниског жбуња у коме је највише

заступљен крвавац. Ова врста је полужбун висок 30-100 cm. Доњи одрвенели део стабљике је разгранат и на њему се развијају усправни, разгранати и зељасти изданци, који су голи и имају две истакнуте уздужне пруге. Листови су 3–15 cm дуги, широко јајасте, ређе ланцетасто јајасте, при основи заобљени, седећи, полу обухватају стабљику, голи, с лица зелени, с наличја плавичасто сивозелени. На врху изданка мањи број цветова скупљен је у штитолику цваст. Цветови су крупни; чашични листићи су издужено јајасте, 8–12 (15) mm дуги, по ободу цели, на врху затупасти; крунични листићи мало дужи од чашичних, објајасте, жути. Прашници су срасли у најмање пет снопића. Плод је 7–10 mm дуга, цилиндрично – елиптична до лоптаста црна бобица. Семе неправилно грубо избраздано.

Крвавац *Hypericum androsaemum* (фото М. Радаковић, Завод за заштиту природе Србије)

Име рода долази од речи *hyper* (гр. = изнад) и *eikon* (гр. = слика), што се односи на обичај качења овог цвећа изнад слика или прозора. Епитет врсте такође потиче од грчких речи - *andro* (човек) и *haima* (крв), због карактеристичног биљног сока црвене боје. Крвавац је пореклом из медитеранског региона (јужна Европа, северна Африка), где се традиционално користио као диуретик и хепатопротектант. Премда постоје налази да су сви делови биљке, нарочито бобице, токсични због присуства хиперицина, ова биљка се у традиционалној медицини користи као антидепресив, али и за лечење рана.

Популације су добро очуване јер су ове локације прилично неприступачне. На Кумовацу (поток Клокочиковац), врста је сачувана у ограђеном ловишту. Други локалитет је падина испод Широке равани (поток Добра вода) - букова шума са купиним у приземном спрату.

Највећи део површине овог локалитета обрастао је брдском шумом букве. Шума брдске букве налази се на странама стрмом и врло стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 250 до 520 m. Приземна вегетација је ретка или слабо заступљена у којој су присутни *Asarum europaeum*, *Solidago virga aurea*, сладић *Polypodium vulgare*, *Pteridium aquilinum*, *Epilobium montanum*, *Luzula silvatica*, *Rubus hirtus*, *Sambucus nigra*. Подмлада букве се јавља под пуним склопом. Шуме брдске букве су високе, једнодобне, очуване састојине потпуног до густог склопа до старости од 70 до 110 година.

Шуме китњака на овом локалитету се налази на странама и на врло стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 330 до 520 m. Главни едификатор је храст китњак, а у приземном спрату се јављају жбубасте врсте *Rubus hirtus*, *Carex humilis*, *Oxalis acetosella*, *Crataegus monogyna* и *Dentaria bulbifera*. Шуме китњака су високе, једнодобне, очуване састојине, најчешће потпуног склопа, старости од 70 до 100 година.

Део локалитета обрастао је шумом цера које се налазе на платоу или заравни, страни и на стрмом терену, уједначеног нагиба на надморској висини од 300 до 480 m. Главни едификатори ове шуме је цер, а у спрату жбуња јављају се најчешће *Rubus hirtus*. Ове шуме букве су једнодобне, очуване састојине од потпуног до густог склопа, старости од 70 до 110 година.

На мањим површинама јављају се шуме китњака, граба и цера, шуме китњака, граба и липе, шуме цера, китњака, сладуна, медунца и граба, шуме букве, граба и липе, шуме липе, шуме цера и китњака, као и шуме граба. Најчешће су очуване мешовите састојине потпуног склопа.

Највећи део овог локалитета покривен лишћарима мешовитог састава. Поред тога, присутне су мање или веће прогале у шумском комплексу које омогућавају уплив врста које су везане за оваква станишта, али и врста које захтевају отворенија станишта. Велики број врста је регистрован у овом делу подручја, а треба посебно навести следеће: шумски звиждак *Phylloscopus sibilatrix*, беловрата мухарица *Ficedula albicollis*, ватроглави краљић *Regulus ignicapilla*, црна *Dryocopus martius* и сива жуна *Picus canus*, голуб дупљаш *Columba oenas*, мали *Dryobates minor* и велики детлић *Dendrocopos major*, дрозд имелах *Turdus viscivorus* и дугокљуни пузић *Certhia brachydactyla*. Најзначајнија ноћна грабљивица гнездарица је шумска сова *Strix aluco*. Цер представља најзначајније гнездилиште за шумску шљуку *Scolopax rusticola* у северозападној Србији са редовним свадбеним летовима мужјака, нарочито у долини Беле реке и Милошевице.

Локалитет „Косанин град“ - налази се у југоисточном делу заштићеног подручја, на истоименом археолошком налазишту. На овом локалитету забележене су две врсте орхидеја: заврата бела *Cephalanthera longifolia* и широколисна калужњарка *Epipactis latifolia*.

Највећи део површине овог локалитета обрастао је брдском шумом букве. Шума брдске букве налази се на странама стрмом и врло стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 430 до 660 m. Приземна вегетација је ретка или слабо заступљена. Шуме брдске букве су високе, једнодобне, очуване састојине потпуног до густог склопа до старости од 70 до 110 година.

На малој површини налази се шума багрема, на страни и на стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 630 до 660 m. Шуме багрема су једнодобне, очуване састојине потпуног склопа. Такође, у оквиру овог локалитета су вештачки подигнуте састојине црног бора, смрче и белог бора.

Локалитет „Косанин град“ је добио назив по рановизантијском утврђењу из IV века. Остаци археолошког налазишта смештени су у источном делу локалитета, на пар стотина метара од старог римског пута који води од Липових вода према Чокешини и Видин граду.

Локалитет „Тројанов град-Коњуша“ - обухвата југоисточни део заштићеног подручја, односно простор са леве и десне стране асфалтног пута који води ка Липовим водама. Почиње после викенд насеља Водице и обухвата археолошке локалитете Тројанов град и Коњушу.

На овом локалитету евидентирана је орхидеја остружница (шиљореп) *Limodorum abortivum*. Највећи део површине овог локалитета обрастао је шумом цера. Ова шума се налази на странама и стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од од 360 до 600 m. Земљиште је кисело смеђе. Едификатор је цер. Приземна вегетација је ретка најзаступљенија врста је бујад, папрат *Pteridium aquilinum*, док је жбуње средње густо са врстом оштродлакава купина *Rubus hirtus*. Шуме цера су високе, једнодобне чисте састојине потпуног склопа. Старост ових састојина је око 80 година.

Осим шуме цера, доста су заступљене и шуме букве. Налазе се на странама и стрмом терену уједначеног нагиба, на надморској висини од 400 до 630 m. Шуме брске букве су високе, једнодобне, очуване састојине потпуног до густог склопа до старости од 70 до 100 година.

Део локалитета обрастао је мешовитом шумом букве и китњака, шумом букве и граба, као и шумом китњака, граба и цера. Шуме китњака на овом локалитету се налази на странама и на врло стрмом терену уједначеног нагиба.

На овом локалитету јављују се и шуме цера, китњака, сладуна, медунца и граба. Мање површине локалитета обрасле су шумом багрема, вештачки подигнутим састојинама црног бора, састојинама смрче и вештачки подигнутих лишћара. Такође, на малим површинама овог локалитета присутна је шикара црног граба и шикара црног граба и црног јасена.

Овај локалитет је значајан као некадашње гнездилиште најзначајнијих и угрожених врста-орла крсташа *Aquila heliaca* и орла кликташа *Clanga pomarina*. Крсташ се у савремено доба не бележи на подручју Цера и има статус ишчезле гнездарице-врсте са овог подручја. Кликташ је повремено присутан на пролазу. Поред ових врста, данас се као значајне гнездарице издвајају: шумски звиждак *Phylloscopus sibilatrix*, беловрата мухарица *Ficedula albicollis*, царић *Troglodytes troglodytes* и велики детлић *Dendrocopos major*. Најзначајнија ноћна грабљивица гнездарица је шумска сова *Strix aluco*.

Археолошко налазиште Тројанов град налази се у југосточном делу локалитета. Једна је од ретких локација на којој постоје трагови квалитетне камене архитектуре старијег гвозденог доба. Утврђење је именом повезано са остацима српске митологије. На простору тврђаве су се одвијали кључни догађаји Церске битке.

Археолошко налазиште Коњуша налази се у атару села Милошевац, у крајњем источном делу локалитета Тројанов град-Коњуша. Посебно је значајно због чињенице да је то за сада једино рановизантијско утврђење на делу лимеса западно од Београда. Утврђење је уништено у току словенских продора крајем VI или првих година VII века и никада није обновљено.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима заштите II степена, Уредбом о проглашењу ПИО „Планина Цер“ се прописују мере забране и ограничења које су у складу са чланом 35 Закона о заштити природе и чланом 6., став 2. Уредбе о режимима заштите, односно

Забрањује се

- 1) изградња индустријских, металуршких и рударских објеката;
- 2) изградња инфраструктурних објеката електронских комуникација (антенска постројења, радио телевизијских предајника, предајници мобилне телефоније, као и других објеката високоградње који нарушавају визуелни интегритет простора);
- 3) изградња надземних и подземних линијских инфраструктурних објеката (електроенергетски водови, жичаре и сл.);
- 4) изградња енергетских објеката (ветрогенератори, соларни панели и др.);
- 5) изградња викендица и других породичних објеката за одмор;
- 6) изградња јавних скијалишта;
- 7) извођење геолошких истраживања која подразумевају израду истражних објеката (бушотина, раскопа, бразди, истражних етажа, као и израда подземних рударских просторија);
- 8) исушивање локалних бара и мањих водених површина;
- 9) чиста сеча шума, осим у случајевима прописаним Законом о шумама;
- 10) извођење радова који би довели до прекида склопа састојине и који би могли утицати на стабилност састојине;
- 11) одношење стеље, лисника и земљишта са површина под шумама;
- 12) фрагментација шумског комплекса;
- 13) постављање табли и других обавештења на стаблима;
- 14) неконтролисано сакупљање лековитог биља;
- 15) уништавање гнезда птица;
- 16) сакупљање, оштећење, хватање, убијање и узнемиравање свих врста биљака и животиња наведених у правилнику којим се прописује проглашење и заштита строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива;
- 17) сакупљање и стављање у промет свих врста биљака и животиња одређених уредбом којом се утврђује стављање под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне;
- 18) у периоду гнезђења од 1. марта до 15. јула масовни видови туризма, као што су ципијаде, enduro moto cross, велика окупљања концертног типа са изворима буке која могу негативно да утичу на дивље врсте и њихова станишта, као и друге активности које доводе до деградације и угрожавања птица и њихових станишта;
- 19) формирање мрциништа.

Ограничава се

- 1) традиционално коришћење камена, глине и другог материјала за локалне потребе;
- 2) узимање петролошког и палеонтолошког материјала за потребе научних истраживања;
- 3) извођење хидрогеолошких истраживања;
- 4) спровођење активности у оквиру научноистраживачких радова и праћење природних процеса;
- 5) каптирање извора за потребе водоснабдевања локалног становништва;
- 6) формирање шумских и пољопривредних монокултура;
- 7) обављање свих радова у складу са основним шумарским принципима, односно газдовање шумама и шумским земљиштем у складу са плановима и основама газдовања шумама;
- 8) мере гајења шума усмерене на побољшање, унапређење и стабилност шумских екосистема;

- 9) постепено довођење састојина у оптимално стање, које ће у потпуности користити потенцијалне могућности станишта;
- 10) извођење хитних и неопходних санационих шумских радова након акцидентних ситуација приликом ветролома, ветроизвала, снеголома, снегоизвала, пожара, каламитета, односно пренамножења штетних организама (инсекти, биљне болести и др.);
- 11) помагање природном подмлађивању путем мера неге и припрема земљишта у години пуног уroda семена;
- 12) очување ивице шуме;
- 13) примену одговарајућих биолошких мера против фитопатолошких и ентомолошких обољења шума;
- 14) спровођење одговарајућих мера противпожарне и противерозионе заштите;
- 15) активности везане за унапређење популације ретких и угрожених биљних и животињских врста;
- 16) контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе;
- 17) активности на одржавању прогала, тако што се ови делови не смеју преводити у шикаре, шибљаке и шуме јер су значајне за одређене врсте птица као што је нпр. шумска шљука *Scolopax rusticola* нарочито у долини Беле реке и Милошевице;
- 18) примену хемијских средстава на употребу вештачких ђубрива на обрадивим површинама, а за хемијска средства за заштиту биља, односно заштиту шума уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине (у даљем тексту: Министарство);
- 19) лов и друге редовне мере корисника, усмерене ка узгоју, заштити и коришћењу дивљачи, на активности које се одвијају према планским документима (ловне основе);
- 20) активност газдовања буковим шумама на локалитетима Кумовац и Добра вода како се не би нарушила равнотежа услова који погодују очувању врсте крвавац *Hypericum androsaemum*;
- 21) хортикултурно уређење и постепена замена декоративних старих јединки дендрофлоре врстама које су аутохтоне, према пројектно-техничкој документацији (у дворишту манастира Радовашница);
- 22) изградња објеката туристичког смештаја, угоститељства, туристичке инфраструктуре на изградњу мањих објеката за презентацију природних и културних вредности или објеката у традиционалном стилу;
- 23) изградња објеката саобраћајне, енергетске и комуналне инфраструктуре, стамбених и економских објеката пољопривредних и шумских газдинстава, и то на објекте који не утичу негативно на повољнији положај животињских или биљних врста, њихових станишта, природних вредности и лепоту предела;
- 24) изградња објеката за конвенционално гајење домаћих животиња и дивљачи у оквиру постојећих сеоских домаћинстава.

У режиму III степена заштите налази се територија *Предела изузетних одлика „Планина Цер“* која није под режимима заштите II степена.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима заштите II степена, Уредбом о проглашењу ПИО „Планина Цер“ се прописују мере забране и ограничења које су у складу са чланом 35 Закона о заштити природе и Уредбом о режимима заштите, односно,

Забрањује се:

- 1) промена намене шумског и водног земљишта;
- 2) експлоатација минералних сировина, као и на удаљености 2 km од заштићеног подручја;
- 3) експлоатација минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара;
- 4) измена морфологије терена, односно извођење радова који би могли да униште или наруше геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја;
- 5) превођење вода и измена хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и сви други радови и интервенције које могу утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- 6) изградња хидротехничких објеката (брана–акумулација), преграђивање и регулација водотока, као и изградња (малих) хидроелектрана на водотоцима;
- 7) изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водоток и земљиште;
- 8) изградња објеката за рециклажу и спаљивање отпада и образовање депонија отпада;
- 9) уништавање и сакупљање строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста, осим врста које су предмет Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС”, бр. 5/10, 47/11, 32/16 и 98/16);
- 10) узнемиравање фауне и сакупљање јаја;
- 11) уношење инвазивних алохтоних врста флоре и фауне у природне екосистеме;
- 12) чиста сеча шума, осим у случајевима прописаним Законом о шумама;
- 13) сеча појединачних старих стабала, импозантних дендрометријских карактеристика значајних за очување биодиверзитета и културног наслеђа;
- 14) ложење ватре осим на местима одређеним за ту намену.

Ограничава се:

- 1) узимање петролошког и палеонтолошког материјала за потребе научних истраживања;
- 2) каптирање извора, изградња водозавата, бушотина или издвојених објеката за потребе водоснабдевања оближњих сеоских домаћинстава (насеља), тако да се не угрожавају темељне вредности заштићеног подручја;
- 3) мере неге шума и шумских култура у свим фазама развоја, као и све активности које се изводе у циљу природног и вештачког обнављања и оснивања нових шума;
- 4) одржавање, реконструкцију и изградњу шумских путева у циљу противпожарне заштите или за друге потребе редовног одржавања и газдовања шумама;
- 5) начин газдовања прописан планским документима из области шумарства;
- 6) начин газдовања на површинама на којима се истраживањима потврди присуство строго заштићених и заштићених дивљих биљних и животињских врста које су ретке и угрожене и за које су потребне додатне мере заштите у оквиру посебних услова заштите за дате врсте и њихова станишта.

ПНО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ

Управљач планира следеће активности на промоцији природних и створених вредности ПИО „Планина Цер“:

- ✓ израду нове WEB презентација ПИО „Планина Цер“;
- ✓ израду публикација, које ће бити доступне локалној самоуправи, корисницима и посетиоцима ПИО „Планина Цер“;
- ✓ израду тематских флајера и лифлета и мапа за оријентацију, који ће бити доступни великом броју корисника и посетиоца ПИО „Планина Цер“;
- ✓ организовање и учешће у различитим акцијама поводом обележавања Дана заштите природе, Светског дана вода, Светског дана шума, Светског дана заштите биодиверзитета, Светског дана заштите животне средине, Европске недеље шума, Светског дана туризма, Светског дана планина и др.;
- ✓ учешће у традиционалним локалним манифестацијама, које се одржавају на подручју Цера, као што су „Првомајски уранак“ и слично;
- ✓ одржавање састанка са представницима локалних самоуправа, односно градовима Лозница и Шабац, након добијања сагласности на План управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024-2033. године, са циљем представљања планираних активности од стране Управљача;
- ✓ обезбеђење учешћа јавности у доношењу планских докумената везаних за заштиту и одрживи развој ПИО „Планина Цер“;
- ✓ обезбеђење доступности аката које доноси управљач, као што су Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“, Одлука о накнадама за коришћење ПИО „Планина Цер“ др;
- ✓ организовање презентације о значају ПИО „Планина Цер“ за ученике основних и средњих школа;
- ✓ организовање трибина и округлих столова, посвећених одређеним проблемима везаним за заштиту, уређење, коришћење и одрживи развој ПИО „Планина Цер“;
- ✓ снимање и приказивање пропагандних филмова о вредностима ПИО „Планина Цер“ у сарадњи са локалним становништвом, локалном самоуправом и локалним, регионалним и националним ТВ медијима и др;
- ✓ промоцију вредности, кроз учешће у пројектима са организацијама цивилног друштва;
- ✓ израду навигационих апликација за обилазак и кретање у заштићеном подручју;
- ✓ презентацију производа и услуга са подручја ПИО „Планина Цер“;
- ✓ праћење израде, доношења и спровођења просторно-планске документације везане за подручје ПИО „Планина Цер“.

11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ НА ЗАШТИТИ, ОЧУВАЊУ, УНАПРЕЂЕЊУ И ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ

Студијска, програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на:

- заштити посебних природних вредности:

- ✓ Програма заштите природних вредности ПИО „Планина Цер“;
- ✓ Програм заштите строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста;

- заштити споменичког наслеђа:

- ✓ Програма истраживања споменика културе и наслеђа (инвентаризација и картирање културне баштине и то: археолошких налазишта, цркви, објеката народног градитељства, записа, црквених објеката, локације од посебног значаја за локално становништво и др.), односно ревитализације културне баштине на простору ПИО „Планина Цер“, у сарадњи са надлежним институцијама;
- ✓ Студија заштите и ревитализације културног наслеђа;

- заштити и коришћењу обновљивих природних ресурса:

- ✓ Основе, планови и програми газдовања шумама на подручју ПИО „Планина Цер“;
- ✓ Ловне основе газдовања ловиштима на подручја ПИО „Планина Цер“.

- уређењу ПИО „Планина Цер“, у складу са Просторним планом подручја посебне намене Предела изузетних одлика планина Цер, који је потребно донети и Годишњим програмима управљања ПИО „Планина Цер“;

- презентацији ПИО „Планина Цер“ и сарадњи са локалним становништвом и другим корисницима: тематских програма са пратећим материјалом (локације за посматрање птица, геонаслеђе, тресетишта, културна баштина, дендролошки значајне локације са реликтним састојинама) и пратећег материјала (карте са кратким информацијама), програма и пројеката презентације и популаризације заштићеног подручја.

ПИО „Планина Цер“ (фото: Б. Перишић, ШГ „Борања“ Лозница)

12. САРАДЊА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Јавно предузеће „Србијашуме“, од момента проглашења подручја Цера за заштићено подручје, као Управљач настојало је да оствари сарадњу са локалним становништвом, локалном самоуправом и другим корисницима подручја ПИО „Планина Цер“ и то ће бити приоритет и у наредном планском периоду.

Иницијативу за заштиту Цера покренуо је Еколошки омладински савез „ЕКОС“ из Шапца. Током валоризације подручја Цера од стране Завода за заштиту природе Србије, ЈП „Србијашуме“ је интензивно сарађивало са њиховим стручњацима и планира да настави сарадњу и у наредном периоду.

Такође 2014. године, када је обележавана 100-њица од Првог светског рата, покренута је Иницијатива за изградњу Спомен обележја Церске битке и туристичког комплекса од стране Привредног друштва „Церско звонце“, у оквиру Предлога плана за развој одрживог туризма на планини Цер. Закључно са годином проглашења ПИО „Планина Цер“ (2023) није се почело са реализацијом пројекта изградње Спомен обележја Церске битке, али његови иницијатори сматрају да ће се тај пројекат реализовати у блиској будућности, након доношења акта о проглашењу заштићеног подручја, као и након доношења Просторног плана подручја посебне намене „Планина Цер“.

Схватајући значај добре комуникације и сарадње са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности, на подручју ПИО „Планина Цер“, ЈП „Србијашуме“ у оквиру Плана управљања дефинисало је низ активности, које треба да допринесу остварењу зацртаног циља у предстојећем периоду.

На подручју ПИО „Планина Цер“ постоје корисници и власници непокретности, односно ЈП „Србијашуме“ је у двострукој улози, с једне стране је корисник шума и шумског земљишта, а са друге стране поверено му је и управљање ПИО „Планина Цер“; Војска Србије; Огранак електродистрибуције Лозница и Шабац; ЈВП „Србијаводе“ и др., са којима управљач планира остварење и развијање сарадње у области заштите и развоја ПИО „Планина Цер“.

Годишњим програмима управљања ПИО „Планина Цер“, између осталог, планираће се и конкретни облици сарадње са локалним становништвом, корисницима и власницима непокретности на заштићеном подручју, као што је финансијска и логистичка подршка у активностима која доприносе унапређењу заштићеног подручја, попут: обнове објеката народног градитељства; покретања сеоског туризма; органске производња хране; производње локалних традиционалних производа и старих врста и сорти; организације традиционалних манифестација; организације акција чишћења илегалних депонија, водотокова; покретања старих заната; одржавања локалних путева и др.

Манастир Радовашница (фото: М. Николић, Завод за заштиту природе Србије)

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

Јавно предузеће „Србијашуме“ Београд конципирало је План управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024 - 2033. године, према захтевима и задацима које треба да оствари сагласно Уредби о проглашењу ПИО „Планина Цер“.

План управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024 - 2033. године остварује се кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, материјално-финансијски и организациони услови њиховог извршења.

Планирани задаци могу се груписати у 4 групе и то:

- 1. Трајни задаци:** чување, обезбеђење унутрашњег реда, обележавање, одржавање и уређење заштићеног подручја ПИО „Планина Цер“; мониторинг природних вредности, научноистраживачки и образовни рад, промоција и презентација темељних вредности заштићеног подручја.
- 2. Хитни задаци:** израда планских докумената, основа и програма газдовања шумама, усаглашавање графичких прилога основа и програма са катастарским планом и реалним стањем на терену за државне шуме и шума сопственика, у циљу лакше просторне идентификације (на плану и терену) различитих појава и активности, опремање и едукација чуварске службе; успостављање еколошке мреже; мониторинг и др.
- 3. Приоритетни задаци:** идентификација граница на терену; почетак рада на заснивању базе података; уређење локалитета за посетиоце ПИО „Планина Цер“; успостављање сарадње са локалним становништвом, локалном самоуправом, планинарским друштвима и другим корисницима заштићеног подручја; спровођење образовно-промотивних активности, организовање предавања за различите интересне и узрасне групе, затим кроз сарадњу са туристичким организацијама, промовисање путем медија уз истицање постигнутих резултата у заштити и истраживању природних вредности планине Цер, али и на проблемима који прате заштиту, затим учествовање на сајмовима, стручним скуповима и др.
- 4. Одложени задаци:** су задаци који ће се извршавати у дужем временском периоду, у области развоја туризма, органске пољопривреде и др.

План управљања ПИО „Планина Цер“ конципиран је по годинама и планираним видовима радова који се могу груписати у:

1. Израда планских докумената и аката која обухвата израду:

- ✓ Плана управљања ПИО „Планина Цер“ (субјект: Управљач; динамика: 2023/2024. година и у 2033. години за наредни десетогодишњи период);
- ✓

- ✓ Годишњи програм управљања ПИО „Планина Цер“ (*субјект*: Управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. новембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- ✓ Извештај о остваривању годишњег програма управљања ПИО „Планина Цер“ (*субјект*: Управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. децембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине);
- ✓ Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“ (*субјект*: Управљач; *динамика*: 2023. године, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- ✓ Шумских, ловних основа и других основа и планова газдовања природним ресурсима (*субјект*: Управљач и други корисници природних вредности за чије је коришћење неопходна израда планских аката; *динамика*: 2023-2033. године).

2. Обележавање ПИО „Планина Цер“ што обухвата:

- ✓ Обележавање спољне границе ПИО „Планина Цер“, границе режима заштите другог степена, односно њихово обнављање, постављање и обнављање ознака-табли и информативних табли и улазних капија и станица (*субјект*: Управљач уз помоћ у суфинансирању Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2023 – 2033. година).

3. Чување ПИО „Планина Цер“ што обухвата:

- ✓ Унапређе рада и опремања чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја (*субјект*: Управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2023 – 2033. година).

4. Уређење ПИО „Планина Цер“ што обухвата:

- ✓ Постављање и обнављање путоказа, столова са надстрешницима, израду и постављање корпи за отпатке, израду и постављање ложишта за пикник, уређење и обележавање пешачких и бицикличких стаза; кошење траве на местима где су излетишта, видиковци и др, уклањање комуналног отпада, мере гајења и заштите шума, уређење појединих локација за приступ особа са посебним потребама, успостављање осматрачница за птице и дивљач (*субјект*: Управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2023 – 2033. година).

5. Популаризација и презентација ПИО „Планина Цер“ што обухвата:

- ✓ Штампање флајера, лифлета, публикација и сл.; израду WEB презентације, израду информативних пунктова, израду навигационих апликација за обилазак Цера, планинарење и др. (*субјект*: Управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; динамика: 2023 – 2033. година).

6. Пројекти и програми заштите, коришћења, презентације и одрживог развоја ПИО „Планина Цер“, што обухвата израду програма и пројеката из области:

- ✓ заштите и унапређења споменичког наслеђа;
- ✓ заштите и унапређења геонаслеђа;
- ✓ управљања културном баштином;
- ✓ туристичке валоризације;
- ✓ управљања водама;
- ✓ управљања отпадом;
- ✓ мониторинга биљних и животињских врста;
- ✓ стратешких процена утицаја на животну средину;
- ✓ процена утицаја на животну средину и др, (*субјект*: Управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; динамика: 2023 – 2033. година).

Шуме Цера (фото: С. Симић, Завод за заштиту природе Србије)

14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА УПРАВЉАЊА

Сагласно планираним активностима и задацима, које треба да изврши Управљач ПИО „Планина Цер“, у оквиру Плана управљања ПИО „Планина Цер“ за период 2024-2033. година, процењено је да су неопходна финансијска средства у износу од:

Период 2024-2033	Учешће (динара)		Свега (динара)
	Буџета РС	ЈП „Србијашуме“ и накнаде за коришћење ПИО „Планина Цер“	
	27.923.616	35.926.482	63.850.098
%	43,7	56,3	100,0

С обзиром да се План управљања ПИО „Планина Цер“ ради за период од 10 година, као и да је тешко у овом тренутку предвидети трошкове у десетој години примене Плана управљања, за сваку годину дате су пројекције видова радова које треба урадити сходно планираним циљевима, уз процену потребних финансијских средстава, полазећи од садашњих јединичних трошкова.

Финансирање заштићеног подручја, према члану 69. Закона о заштити природе, обезбеђује се из: средстава буџета Републике Србије, односно јединице локалне самоуправе; накнада за коришћење заштићеног подручја; прихода остварених од обављања делатности; средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе; донација, поклона и помоћи и других извора у складу са законом. Део буџетских средстава обезбеђује се из субвенција за заштићена природна добра од националног интереса које се сваке године утврђују Законом о буџету Републике Србије и додељују управљачима заштићених подручја од националног интереса на основу Уредбе Владе Републике Србије. Субвенције се додељују управљачима на основу програма управљања заштићеног подручја за сваку календарску годину на који Министарство даје сагласност у складу са законом. Средства субвенција за 2024. и 2025. годину биће опредељена у оквиру лимита на разделу Министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Право на коришћење ових средстава имају сви управљачи заштићених подручја од националног интереса, односно национални паркови и заштићена подручја проглашена уредбом Владе. Управљачи подnose захтев за доделу субвенција Министарству надлежном за послове заштите животне средине и са тим Министарством закључују уговор о висини и начину коришћења, односно намени тих средстава.

Политика расподеле средстава субвенција, у оквиру укупних средстава утврђених Законом о буџету, подразумева да Управљач заштићеног подручја у једној години може добити већа средства а у другој мања, у зависности од значаја и приоритета субвенционисаних радова и активности, тако да та средства не морају имати континуирани раст у десетогодишњем периоду. То значи да се лимити утврђени фискалном стратегијом на разделу министарства надлежног за послове животне средине, у оквиру кога су и средства субвенција, не морају нужно односити на појединачне кориснике субвенција, већ та средства појединим управљачима у некој години могу бити значајно умањена а другим повећана,

уколико се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса.

План управљања ПИО „Планина Цер“ спроводи се Годишњим програмом који садржи:

- ✓ послове и задатке који се непосредно спроводе у текућој години,
- ✓ динамику извршења програмираних радова, послова и задатака и
- ✓ неопходна финансијска средства за реализацију Годишњег програма управљања.

На Годишњи програм управљања ПИО „Планина Цер“ сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине.

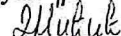
Поред обезбеђења финансијских средства за реализацију Плана управљања неопходно је да:

- ✓ Управљач унапређује рад чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја, Уредби о проглашењу ПИО „Планина Цер“ и Правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Планина Цер“.
- ✓ Управљач донесе управљачка документа (План управљања, Програм управљања, Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби, Одлуку о накнадама за коришћење ПИО „Планина Цер“ и др.) и на иста добије сагласност надлежних министарстава.
- ✓ Управљач и други корисници ПИО „Планина Цер“ ускладе своје планове, програме и основе са Уредбом о проглашењу ПИО „Планина Цер“.
- ✓ Управљач оствари сарадњу са свим корисницима ПИО „Планина Цер“, локалном самоуправом, локалним становништвом, невладиним организацијама и другим институцијама у области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПИО „Планина Цер“.
- ✓ Управљач оствари сарадњу и има помоћ у спровођењу прописаних режима заштите на подручју ПИО „Планина Цер“ од стране надлежне републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинарство, шумарство и др.
- ✓ Програме и пројекте из области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПИО „Планина Цер“, заједнички раде управљач и Завод за заштиту природе Србије, Министарство заштите животне средине, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство културе, Шумарски и Биолошки факултет и друге научне и истраживачке институције, као и локална самоуправа и организације цивилног друштва.

План сачиниле:

Гордана Јанчић, дипл.инж.шум.

Наташа Банковић, дипл.инж.шум.

Данка Мићић, дипл.инж.шум.

Директор
ШП „Борања“ Лозница

Милан Стојановић, дипл.инж.шум.